

Επισημάνσεις

Η επαναστατικοποίηση της θεωρίας ως θεωρητικός
εξοπλισμός της επανάστασης.

Στη μνήμη του κορυφαίου σοβιετικού επαναστάτη
στοχαστή Β. Α. Βαζιούλιν

Δημήτρης ΠΑΤΕΛΗΣ*

Εισαγωγικά

Α. Ο Βαζιούλιν και η εποχή του

Η εποχή και οι ανάγκες της κοινωνίας και της θεωρίας.
Ο κομβικός ρόλος της κριτικής, ιστορικής και
διαλεκτικής θεώρησης των κεκτημένων του
μαρξισμού.

*Η μαρξική πολιτική οικονομία της κεφαλαιοκρατίας.
Το θεωρητικό κεκτημένο και οι ιστορικοί περιορισμοί
της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας.*

Η πρόγνωση της αταξικής κοινωνίας.

Ένα θεμελιώδες ερευνητικό πρόβλημα και η
συνειδητοποίησή του.

Β. Η κλιμάκωση των ερευνών και οι ανακαλύψεις του Βαζιούλιν

Η πορεία προς την πρώτη μεγάλη ανακάλυψη του
Βαζιούλιν.

Η πρώτη μεγάλη ανακάλυψη του Βαζιούλιν: Η λογική
του Κεφαλαίου.

Η δεύτερη ανακάλυψη: η λογική του γίνεσθαι της
επιστημονικής νόησης.

Προς την τρίτη μεγάλη ανακάλυψη.

Η τρίτη μεγάλη ανακάλυψη του Βαζιούλιν: Η Λογική
της Ιστορίας.

Αντίεπιλόγου
Βιβλιογραφία

Εισαγωγικά

Το βράδυ της 8.1.2012, σταμάτησε να
κτυπά η καρδιά του κορυφαίου σο
βιετικού επαναστάτη στοχαστή, *Βίκτορα
Αλεξέγιεβιτς Βαζιούλιν*. Ο καθηγητής του
Πανεπιστημίου Λομονόσοφ της Μόσχας
Β. Α. Βαζιούλιν (γεννήθηκε 30.8.1932 στο
Σαλμάνοβο, στα περίχωρα της Μόσχας),
θεωρείται διεθνώς κορυφαίος μαρξιστής
στοχαστής, οι ανακαλύψεις του οποίου
συνεισέφεραν αποφασιστικά στη βασική

* Ο Δημήτρης Σ. Πατέλης είναι Επίκουρος
Καθηγητής του Πολυτεχνείου Κρήτης,
ιδρυτικό μέλος της Διεθνούς Ερευνητικής
Σχολής “Η Λογική της Ιστορίας”.

αρτηρία της επαναθεμελίωσης και ανάπτυξης της λογικής και της μεθοδολογίας των κοινωνικών επιστημών. Με το έργο του προώθησε την ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας και μεθοδολογίας σε ένα νέο επίπεδο, μέσω της διαλεκτικής άρσης της κεκτημένης μορφής του μαρξισμού.

Είναι ίσως ο μοναδικός μετά το Μαρξ στοχαστής, η γνωριμία με τη δημιουργική δύναμη του οποίου έδινε σαφώς την αίσθηση ότι μέσω του νου του στοχάζεται η ανθρωπότητα. Ο στοχασμός του, με τόλμη, συγκρότηση και συνθετική διεισδυτικότητα, φωτίζει τα θεμέλια της ιστορίας του πολιτισμού και τις προοπτικές της ανθρωπότητας ως συγκεκριμένης ολότητας. Το έργο του προάγει εκείνη τη θεμελιώδη αρτηρία ανάπτυξης της φιλοσοφικής διαλεκτικής σκέψης, που σηματοδοτείται από τιτάνες όπως ο Ηράκλειτος, ο Χέγκελ και ο Μαρξ.

Η κάθε ερευνητική διαδικασία, ιδιαίτερα αυτή που διεξάγεται από μεγαλοφυή επιστήμονα, δεν εκτυλίσσεται τυχαία και υποκειμενικά, αλλά διέπεται από ορισμένες νομοτέλειες. Οι νομοτέλειες αυτές μπορούν να γίνουν αντικείμενο διερεύνησης, βάσει του προσδιορισμού της εκάστοτε γνωσιακής συγκυρίας. Η τελευταία προσδιορίζεται βάσει ορισμένων κριτηρίων εξέτασης της ανάπτυξης ορισμένης γνωστικής διαδικασίας, τα οποία συνδέονται (βλ. και Πατέλης 2008β): *1. με την υφή, τον χαρακτήρα, την ιδιοτυπία των νόμων που διέπουν το μέρος εκείνο του επιστητού, το οποίο συνιστά το γνωστικό αντικείμενο*

γνώσης της εν λόγω έρευνας, της εν λόγω επιστήμης (από θεωρητικής και μεθοδολογικής σκοπιάς). 3. με το επίπεδο γνωστικής και μεθοδολογικής ανάπτυξης της «οντογένεσης» του συγκεκριμένου υποκειμένου της έρευνας (ατομικού ή και συλλογικού), με το επίπεδο θεωρητικής και λογικής του συγκρότησης, δηλαδή με την ικανότητά του να διαγνώσει τόσο την ιδιοτυπία και το επίπεδο ανάπτυξης του γνωστικού αντικείμενου, όσο και το επίπεδο ανάπτυξης (το επίπεδο της ιστορικά προσδιορισμένης επάρκειας ή ανεπάρκειας) των περί του αντικείμενου κεκτημένων γνώσεων. 4. με την περιρρέουσα ιστορική-πολιτισμική ατμόσφαιρα της εποχής, η οποία επιδρά άμεσα ή έμμεσα στην έρευνα (ως προς το τι, πώς, γιατί και σε ποια κατεύθυνση, με ποια σκοπιμότητα, προτεραιότητα και ιεράρχηση πρέπει να διερευνηθεί). Η ενδελεχής και συστηματική μελέτη της ιστορικής συνεισφοράς του Β. Βαζιούλιν στην επιστήμη, απαιτεί ξεχωριστή μελέτη, που δεν εγγράφεται στα πλαίσια ενός σύντομου κειμένου. Εδώ θα αρκεστούμε στη σκιαγράφηση πτυχών των γνωσιακών συγκυριών στις οποίες αυτός ο στοχαστής ενεπλάκη και έχει συνεισφέρει ουσιαστικά με δικές του μεγάλες ανακαλύψεις.

Μέσα από τη θεωρητική διερεύνηση των διαδικασιών ανάπτυξης της σοβιετικής κοινωνίας και της ανθρωπότητας, παράλληλα με την κριτική επανεξέταση του μαρξισμού, της σοβιετικής και της παγκόσμιας φιλοσοφίας και επιστήμης, ιδιαίτερα της μεταπολεμικής περιόδου, ο Β. Α. Βαζιούλιν δημιούργησε μια πρωτότυπη κατεύθυνση στην κοινωνική θεωρία, στη διαλεκτική λογική και στη μεθοδολογία

της επιστήμης. Η εμβέλεια του έργου του ξεπερνά κατά πολύ την εποχή του.

Ποια είναι όμως η εποχή του;

A. Ο Βαζιούλιν και η εποχή του

Η εποχή και οι ανάγκες της κοινωνίας και της θεωρίας

Οι ιστορικές εποχές, ξεχωρίζουν στο ρου της ιστορικής διαδικασίας, ως *ιδιότυπες περιόδους ανάπτυξης, με ορισμένο περιεχόμενο, χαρακτήρα και κινητήριες δυνάμεις-υποκείμενα*. Από τη σκοπιά των τελευταίων, στην κάθε εποχή προβάλλει η *ιδιαιτερότητα της δυναμικής της κοινωνικής ανάπτυξης και η αντιφατικότητα της ως φάσμα δυνατοτήτων*. Προβάλλει επίσης η *κατεύθυνσή της και τα συνακόλουθα διακυβεύματα-καθήκοντα των ενεργείας και δυνάμει υποκειμένων*. Από την άποψη των αντικειμενικά προσδιοριζόμενων στοιχείων της εκάστοτε γνωσιακής συγκυρίας (όπως είδαμε στα παραπάνω κριτήρια προσδιορισμού της τελευταίας), *προνομιακές για την κοινωνική θεωρία και φιλοσοφία, είναι οι μεταβατικές εποχές, οι μεταιχμιακές ρηγματώσεις ασυνέχειας στη συνέχεια του ρου της ιστορίας, ιδιαίτερα αυτές που προσφέρονται κατ' αρχήν για εμπειρική και βιωματική διάγνωση, με ρυθμούς άμεσα αισθητούς στη ζωή μιας γενεάς*. Αυτό αφορά ιδιαίτερα τη γενιά που πρωταγωνιστεί σε μian “αισιόδοξη τραγωδία” κατά τον ίδιο¹. Ο Β. Α. Βαζιούλιν είναι τέκνο μιας εποχής με μια σειρά μεταιχμιακών θριαμβευτικών και τραγικών καμπών:

1. Της προπολεμικής περιόδου, με *άσβεστη ακόμα την ορμή και την πνοή της*

1. “Μια τραγωδία είναι αισιόδοξη όταν υπάρχει σκοπός, όταν πιστεύεις ότι ο σκοπός αυτός θα επιτευχθεί, αν όχι από εσένα από άλλους ομοϊδεάτες σου. Παράδειγμα απαισιόδοξης τραγωδίας είναι τα όσα συμβαίνουν τώρα που αμαύρωσαν και συνεχίζουν να αμαυρώνουν το παρελθόν της χώρας μας μετά το 1917, μ' ένα κατάμαυρο χρώμα, σήμερα που έχασαν τον υψηλό, κοινωνικής σημασίας στόχο, (που είχαμε), διότι κάτι τέτοιο είναι ανέφικτο όσο παραμένει κανείς στη στάση απόρριψης του κομμουνισμού... Υπήρχε μια διάθεση πατριωτική, μια διάθεση πεποίθησης, μια διάθεση αισιοδοξίας. Άλλο θέμα είναι οι δυσκολίες που είχε ο καθ' ένας. Διαφορετικά στρώματα του πληθυσμού είχαν διαφορετικές διαθέσεις. Αυτοί που κατέκλυσαν σήμερα τις τηλεοπτικές οθόνες, αυτοί που κατέλαβαν τώρα την εξουσία, αυτοί που τώρα κατέλαβαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι βασικά εκπρόσωποι της αστικής τάξης, συμπεριλαμβανομένης και της αστικής διάνοησης. Η αστική διάνοηση, πριν ακόμα από την επανάσταση, είτε είχε αντεπαναστατικά φρονήματα, είτε έβλεπε με φθόνο το σοσιαλιστικό καθεστώς και τις σοσιαλιστικές ιδέες. Είναι επίσης απόγονοι των πρώην αφεντικών, εκπρόσωποι της νέας διαμορφωμένης αστικής τάξης, είτε άνθρωποι που έχουν χάσει τον προσανατολισμό τους.

Όσο αφορά εμένα, δεν δοκίμασα κάποια απαισιόδοξη τραγικότητα. Ήρωες μου ήταν ο «Οίστρος» [το κλασικό επαναστατικό έργο της Ethel Lilian Voynich «The Gadfly» - Δ.Π.], ο Ραχμέτοφ και ο Κορτσάγκιν. Τώρα διακωμωδούν τον Κορτσάγκιν, αν και δεν κατανοούν την ψυχολογία του, δεν κατανοούν τις συνθήκες υπό τις οποίες ένας τέτοιος χαρακτήρας είναι χαρακτηριστικός, αναγκαίος τύπος... Κι έπειτα μ' επηρέαζε βαθιά το υποτιμημένο ποίημα του Νεκράσοφ «Ποιος στην Ρωσία ζει καλά», «Κορομπένικοι» [εξαθλιωμένοι εργάτες που έσυραν με

πρώτης πρώιμης νικηφόρας σοσιαλιστικής επανάστασης, της Μεγάλης Οκτωβριανής Επανάστασης, με το ηρωικό πνεύμα της ανιδιοτελούς προσφοράς στην κοινή υπόθεση (φορέας του οποίου ήταν και ο πατέρας του, επαγγελματικό κατώτερο στέλεχος του Πανερωσιακού Κομμουνιστικού Κόμματος), της εξάλειψης του αναλφαβητισμού, της πολιτιστικής επανάστασης, της βεβιασμένης “κολλεκτιβοποίησης” και εκβιομηχάνισης, των διώξεων² και της προετοιμασίας για το μεγάλο πόλεμο που ερχόταν, με μια ζωή μεσ’ τις στέρησεις, σε σπίτια-παραπήγματα κ.ο.κ.

2. Της σκληρής δοκιμασίας του Β’ Παγκοσμίου Πολέμου (που στην Ε.Σ.Σ.Δ. αποκαλείται Μεγάλος Πατριωτικός), της εκκένωσης της Μόσχας με τους επιτιθέμενους ναζί προ των πυλών, των 27 εκατομμυρίων σοβιετικών νεκρών, και της μεγάλης αντιφασιστικής νίκης.
3. Της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης από τα ερείπια μιας κυριολεκτικά ισοπεδωμένης χώρας, με ταυτόχρονη δρομολόγηση του Ψυχρού Πολέμου, της συγκρότησης -με όρους εν πολλοίς γεωστρατηγικών συσχετισμών- του σοσιαλιστικού στρατοπέδου.
4. Της εκδήλωσης και εξάντλησης των (εν πολλοίς κληροδοτημένων από την προεπαναστατική περίοδο και συνδεδεμένων με την παγκόσμια συγκυρία και τους συσχετισμούς δυνάμεων) όρων και ορίων του τύπου διάρθρωσης και ανάπτυξης της Ε.Σ.Σ.Δ. που επικράτησε, της αδυναμίας ευρείας κλίμακας μετάβασης από την εκτατική στην εντατική ανάπτυξη (ιδιαίτερα στα τέλη της δεκαετίας 1950-1960, αρχές της δεκαε-

τίας 1960-1970), της αδυναμίας προώθησης-επίλυσης της βασικής αντίφασης

σχοινιά καράβια και μαούνες στα πλωτά ποτάμια της προεπαναστατικής Ρωσίας, -Δ.Π.] -ποιήματα τεράστιας τραγικής δύναμης. Ηρώες μου ήταν (και παραμένουν) επίσης οι Ν. Τσερνισέφσκι, Γκ. Ντομπρολιούμποφ, οι επαναστάτες δημοκράτες, ο Β. Λένιν... Θυμάμαι προπολεμικά, όταν ήμουν μικρός, πως πηγαίναμε στην διαδήλωση. Πηγαίναμε μαζί με τους εργάτες και θυμάμαι που τραγουδούσαμε και χορεύαμε μέχρι ν’ αρχίσουν να κινούνται οι ομάδες. Βαδίζαμε επί οι ώρες με στάσεις, δεν άκουσα όμως να παραπονείται κανείς γιατί αργούμε, είτε επειδή είναι άσχημα κλπ. Η όλη εκδήλωση βίωνόταν ως γιορτή, ως γενική ευθυμία... μου έχουν αποτυπωθεί μέχρι σήμερα αυτές οι εντυπώσεις ακόμα κι από την ηλικία των 3-4 ετών. Αυτή την διαδήλωση την θυμάμαι ιδιαίτερα γιατί ήταν πραγματική γιορτή. Λένε τώρα ότι υπήρχε φόβος. Πιθανόν να υπήρχε και φόβος. Όμως εγώ σαν παιδί θυμάμαι μίαν ατμόσφαιρα ανάτασης. Και μετά όταν μεγάλωνα παρατηρούσα επίσης ότι προπολεμικά οι εκδηλώσεις για την Οκτωβριανή επανάσταση και την Πρωτομαγιά δεν ήταν τόσο φορμαλιστικές όπως στα χρόνια της στασιμότητας” (Βαζιούλιν, 1992, Μόνο επιστημονικά αναδεικνύεται...).

2. “Όσον αφορά το φόβο των διώξεων. Μετά τον πόλεμο μέναμε σε μια πολυκατοικία, όπου υπήρχαν κυρίως παιδιά χωρίς τους πατέρες τους, επειδή οι τελευταίοι συμμετείχαν σε διάφορες αντιπολιτευτικές τάσεις. Όταν επικοινωνούσαμε μ’ αυτά τα παιδιά δεν γίνονταν συζητήσεις γι αυτό το θέμα. Ίσως επειδή οι μητέρες αυτών των παιδιών δεν μιλούσαν στα παιδιά τους για τους πατέρες τους. Και νομίζω ότι δεν γνώριζαν ιδιαίτερα που βρίσκεται ο πατέρας τους και τι του συνέβη. Είχα και ένα πολύ καλό φίλο, ο πατέρας του οποίου ήταν στην αντιπολίτευση, γραμματέας επιτροπής περιοχής της Κομσομόλ στο Κίεβο

του σοσιαλισμού (και των συνδεδεμένων με αυτήν παράγωγων): της αντίφασης μεταξύ τυπικής και ουσιαστικής κοινωνικοποίησης³.

5. Της απώλειας της ορμής, των αναγκαιών και ικανών όρων συγκεκριμενοποίησης και επίτευξης του στρατηγικού σκοπού σε νέες συνθήκες και της αδυναμίας συγκρότησης κινητηρίων δυνάμεων και υποκειμένου για τα επόμενα βήματα. Της φάσης στην οποία το σοβιετικό σύστημα, από τις εσωτερικές του αντιθέσεις γεννά την ανάγκη αυτοκριτικής του, την ανάγκη ριζικού αναστοχασμού και επαναθεμελίωσης εκείνης της ιστορικής μορφής του μαρξισμού (κλασικού και επιγόνων), η οποία έδειξε εν πολλοίς την ισχύ της στον αγώνα για την ανατροπή της κεφαλαιοκρατίας και για τα πρώτα βήματα της επανάστασης, αλλά άρχισε να δείχνει έντονα και την αδυναμία της, όσο εγείρονταν στο προσκήνιο πρωτόγνωρες αντιφάσεις, προβλήματα και αδιέξοδα, για τα οποία η θεωρία και η μεθοδολογία δεν ήταν έτοιμες.
6. Της απροκάλυπτης αντεπανάστασης και κεφαλαιοκρατικής παλινόρθωσης, που δρομολογήθηκε με την “περεστρόικα” και κλιμακώθηκε με την “επανάταξη” του πρώην σοβιετικού-σοσιαλιστικού χώρου στο παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα, με μια επανεκτύλιξη της πρωταρχικής συσσώρευσης του κεφαλαίου δια της ληστρικής καταστροφής της οικονομίας και της κοινωνίας, με δημογραφικές επιπτώσεις γενοκτονίας, χειρότερες από τις απώλειες του ίδιου λαού κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

7. Της ανάκαμψης του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος στο νέο στάδιο του παγκοσμιοποιημένου ιμπεριαλι-

και σκοτώθηκε κατά την διάρκεια των διώξεων. Ο γιος του όμως είχε φρονήματα εντελώς διαφορετικά από αυτά των σημερινών «δημοκρατών»... Βλέπετε αυτές οι διώξεις αντιμετώπιζονταν με διάφορους τρόπους. Οι κομμουνιστές που επέστρεφαν μετά από τις διώξεις στο σπίτι τους, παρέμεναν πιστοί στις πεποιθήσεις τους. Και γνωρίζω τέτοιες περιπτώσεις. Είχαν κομμουνιστικές, σοσιαλιστικές πεποιθήσεις... Ενώ όσοι δεν βρίσκονταν εκεί, φερ' ειπείν τα παιδιά κάποιων που δεν επέστρεφαν, που δεν επικοινωνήσαν με τα παιδιά τους, αυτοί οι άνθρωποι είχαν έντονα αντισοσιαλιστικές και έντονα αντικομμουνιστικές διαθέσεις. Και γνωρίζω παραδείγματα” (ό.π.).

3. “Εντελώς διαφορετικά ήταν στις δεκαετίες του 70 και του 60. Τότε, ιδιαίτερα στην δεκαετία του 70, η συμμετοχή στις διαδηλώσεις έγινε φορμαλιστική. Οι άνθρωποι δεν ήθελαν τότε να συμμετέχουν στις διαδηλώσεις και τους υποχρέωναν. Οι προπολεμικές διαδηλώσεις απέχουν από αυτές της δεκαετίας του 1970 όσο ο ουρανός από την γη. Γι’ αυτό και μου έχουν αποτυπωθεί μέχρι σήμερα αυτές οι εντυπώσεις ακόμα κι από την ηλικία των 3-4 ετών. Αυτή την διαδήλωση την θυμάμαι ιδιαίτερα γιατί ήταν πραγματική γιορτή. Λένε τώρα ότι υπήρχε φόβος. Πιθανόν να υπήρχε και φόβος. Όμως εγώ σαν παιδί θυμάμαι μιάν ατμόσφαιρα ανάτασης. Και μετά όταν μεγάλωνα παρατηρούσα επίσης ότι προπολεμικά οι εκδηλώσεις για την Οκτωβριανή επανάσταση και την Πρωτομαγιά δεν ήταν τόσο φορμαλιστικές όπως στα χρόνια της στασιμότητας. Η αλήθεια είναι ότι από τα μέσα της δεκαετίας του 60 άρχισε μια βαθμιαία πτώση που κατέληξε σε πλήρη κατάπτωση στην δεκαετία του 80.” (ό.π.)

σμού από το τελευταίο τέταρτο του 20ου αι., που πήρε νέα πνοή με την ήττα του πρώιμου σοσιαλισμού, αλλά εκδηλώνει την *μεγαλύτερη και βαθύτερη παγκόσμια κρίση του, εν εξελίξει από το 2007-8*, μια κρίση που δρομολογεί παγκόσμιες ανακατατάξεις συσχετισμών δυνάμεων και νέες προοπτικές για την ανθρωπότητα (καταστροφικές και δημιουργικές).

Απαραίτητη προϋπόθεση της διαμόρφωσης και ανάπτυξης μιας κοινωνικής θεωρίας και μεθοδολογίας αντίστοιχης των αναγκών της εποχής, είναι η συνειδητοποίηση των κομβικών αναγκών αλλαγής της σύγχρονης κοινωνίας και η συγκεκριμένη ιστορική προσέγγιση του κεκτημένου της κοινωνικής θεωρίας (και ιδιαίτερα του μαρξισμού), που προϋποθέτει τον κριτικό αναστοχασμό των μεθοδολογικών θεμελίων του.

Ο κομβικός ρόλος της κριτικής, ιστορικής και διαλεκτικής θεώρησης των κεκτημένων του μαρξισμού

Στη γενική κατεύθυνση των ερευνών του, ο Β. Α. Βαζιούλιν καταπιάστηκε με τη θεωρία και μεθοδολογία της παγκόσμιας ιστορίας, με τα φιλοσοφικά προβλήματα της πολιτικής οικονομίας, με τη θεωρία και την ιστορία της διαλεκτικής, με την ιστορία του μαρξισμού, της φιλοσοφίας και γενικότερα των επιστημών, με την ιστορία και τη θεωρία της ηθικής, κ.ά. Ωστόσο, τρεις είναι οι βασικές επιστημονικές ανακαλύψεις του Β.Α. Βαζιούλιν, με καθοριστική συνεισφορά στην ανάπτυξη της επαναστατικής θεωρίας. Κομβική για

την επίτευξή τους, υπήρξε η κριτική, ιστορική και διαλεκτική θεώρηση των κεκτημένων του μαρξισμού.

Ο μαρξισμός είναι ένα ανοικτό και αναπτυσσόμενο επιστημονικό σύστημα φιλοσοφικών, πολιτικό-οικονομικών και κοινωνικό-πολιτικών θέσεων, που έχουν ως βασικό περιεχόμενο τη θεωρητική θεμελίωση της μετάβασης της κοινωνίας από την κεφαλαιοκρατία στον σοσιαλισμό. «Βρίσκεται στην κεντρική αρτηρία της ανάπτυξης της μεθόδου των επιστημών, στην κεντρική αρτηρία της ανάπτυξης των επιστημών περί της κοινωνίας. Ήταν και –παρά το φαινομενικό παράδοξο αυτής της βεβαίωσης– παραμένει ως προς την ουσία του η κορύφωση των επιστημών περί της μεθόδου, η κορύφωση των επιστημών περί της κοινωνίας» (Βαζιούλιν, 2008, 22). Εμφανίσθηκε στο στάδιο της ωριμότητας της κεφαλαιοκρατίας, κατά το οποίο κατ' αρχήν ωρίμασαν ταυτοχρόνως και οι ιστορικοί όροι της κατάργησής της, που αποτελούν και τις ιστορικές προϋποθέσεις μετάβασης στην πλέον ανεπτυγμένη κοινωνία.

Ιστορικά ανέκυψε μέσα από μια περίπλοκη και αντιφατική δημιουργική διαδικασία κριτικής-επιστημονικής εμβάθυνσης της διερεύνησης του κοινωνικού γίγνεσθαι (της φιλοσοφίας, της θρησκείας, της πολιτικής της «κοινωνίας των ιδιωτών», των σχέσεων παραγωγής κλπ.), παράλληλα με την κριτική αφομοίωση και τη διαλεκτική άρση των ανώτερων κατακτήσεων του προμαρξικού στοχασμού, που αποτέλεσαν και τις πηγές (Λένιν) του μαρξισμού: της γερμανικής κλασικής φι-

λοσοφίας και ιδιαίτερα της ιδεοκρατικής διαλεκτικής (Καντ, Φίχτε, Σέλιγκ, Χέγκελ και Φόρμπαχ), της κλασικής αστικής πολιτικής οικονομίας (φυσιοκράτες, Α. Σμιθ, Ντ. Ρικάρντο κ.ά.) και των ουτοπικών σοσιαλιστικών-κομμουνιστικών ιδεών (C. N. Saint-Simon, F. M. Ch. Fourier, R. Owen, E. Cabet, Th. Dezamy κ.ά.). Η εμφάνιση, διαμόρφωση και ανάπτυξη του μαρξισμού συνδέεται οργανικά με τη συνειδητή υιοθέτηση της ταξικής σκοπιάς του προλεταριάτου, χωρίς ωστόσο, να ανάγεται σε αυτήν.

Από την εμφάνισή του ο μαρξισμός κινήθηκε ως δυναμικό πλαίσιο ενός ολόκληρου φάσματος ερευνητικών προγραμμάτων. Η προσοχή των θεμελιωτών του επικεντρώθηκε κατ'εξοχήν στην έρευνα *τριών εσωτερικά αλληλένδετων, πλην όμως σχετικά αυτοτελών γνωστικών αντικειμένων*: 1) της ανθρώπινης κοινωνίας και της ιστορίας της, 2) των σχέσεων παραγωγής του κεφαλαιοκρατικού κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού και 3) των προϋποθέσεων της νέας (κομμουνιστικής) κοινωνίας. Φυσικά οι ιδρυτές του μαρξισμού δεν περιορίστηκαν αποκλειστικά στα παραπάνω αντικείμενα (βλ. τα εγκυκλοπαιδικά ενδιαφέροντά τους, τη φιλοσοφική-μεθοδολογική θεμελίωση της ιστορίας, των φυσικών επιστημών και των μαθηματικών, τη θρησκευσιολογία κ.ά.). Ωστόσο, ποτέ δεν θεωρούσαν ότι το έργο τους προβάλλει αξιώσεις μεταφυσικής προμαρξικού τύπου «οντολογίας», περί της «καθ'όλου» φυσικής φιλοσοφίας εν είδει αρχών ικανών για την ερμηνεία παντός επιστητού. Βάσει των προαναφερθέντων γνωστικών αντικειμένων που

αποτελέσαν τον πυρήνα του έργου τους, συγκροτούνται τρία αλληλένδετα ερευνητικά πεδία-επιστήμες. 1) Ο ιστορικός υλισμός (υλιστική αντίληψη της ιστορίας), 2) η πολιτική οικονομία της κεφαλαιοκρατίας και 3) ο επιστημονικός σοσιαλισμός (κομμουνισμός). Το καθένα από το παραπάνω γνωστικά αντικείμενα συνιστά ένα σχετικά αυτοτελές οργανικό όλο (που χαρακτηρίζεται από την εσωτερική αμοιβαία συνάφεια και αλληλεπίδραση των πλευρών του), το οποίο βρίσκεται στα μέσα του 19ου αιώνα σε ορισμένο στάδιο ανάπτυξης του, που παρέχει αντίστοιχες δυνατότητες ιστορικής και λογικής διερεύνησής του και ορίζει τελικά το επίπεδο της εφικτής θεωρητικής αντίληψής του, το επίπεδο ανάπτυξης της επιστημονικής διερεύνησής του.

Η μαρξική πολιτική οικονομία της κεφαλαιοκρατίας

Κατά τις δεκαετίες του 1850 και 1860 η κεφαλαιοκρατία βρίσκεται ήδη στο στάδιο της ωριμότητάς της (Αγγλία), ενώ η αστική πολιτική οικονομία είχε ήδη εν πολλοίς ολοκληρώσει την ανάβαση από το αισθητηριακό συγκεκριμένο στο αφηρημένο. Τα παραπάνω επέτρεψαν στον Μαρξ, βάσει της θεωρίας της υπεραξίας (της δεύτερης επιστημονικής ανακάλυψής του), να συγκροτήσει, με τη μέθοδο της ανάβασης από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο, τη νοητή αναπαράσταση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, αίροντας την πολιτική οικονομία της κεφαλαιοκρατίας στο στάδιο της ωριμότητάς της, καθιστώντας την την πλέον ανεπτυγμένη από

την άποψη της διαλεκτικής λογικής και μεθοδολογίας επιστήμη του μαρξισμού.

Αυτό φυσικά επ' ουδενί λόγω δεν σημαίνει ότι κατ' αυτόν τον τρόπο εξαπλώνονται οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης της πολιτικής οικονομίας της κεφαλαιοκρατίας. Ο Μαρξ δεν ολοκλήρωσε ούτε το 1/6 του αρχικού οικονομικού ερευνητικού του προγράμματος, το οποίο βέβαια τροποποίησε μετά τον 1ο τόμο του «Κεφαλαίου». Η ανάπτυξη αυτή είναι εφικτή και αναγκαία. Προυποθέτει την αφομοίωση, την ανάπτυξη και τη χρήση των μεν είτε των δε πλευρών, των θέσεων της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να αναπτυχθεί φέρ' ειπείν η οικονομική ιστορία και ο θεωρητικός αναστοχασμός της σύγχρονης βαθμίδας της ανάπτυξης του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος. Αυτό επιτρέπει την άρση των περιορισμών της εξέτασης της οικονομίας υπό το πρίσμα ενός και μόνου εθνικού κράτους, όπως ήδη κατέδειξε ο Λένιν, με τη συνεισφορά του στη μελέτη του ιμπεριαλισμού των αρχών του 20ού αι., ως οικονομικού πρωτίστως φαινομένου του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

Με τη διαλεκτική μέθοδο που αναπτύσσει στο «Κεφάλαιο», ο Μαρξ εγκαινιάζει την εποχή της αυστηρά επιστημονικής (απελευθερωμένης από τον μυστικισμό) νοητής απεικόνισης της ουσίας, της εσωτερικής συνάφειας των αναπτυξιακών διαδικασιών, την εποχή της αυστηρά επιστημονικής αντίληψης περί της ίδιας της νόησης, την εποχή κατά την οποία αρχίζει

να δεσπόζει η συνθετική (ως άρση της αναλυτικής) έρευνα. Υπό αυτή την έννοια, από φιλοσοφικής και μεθοδολογικής πλευράς, το «Κεφάλαιο» προηγήθηκε των λοιπών επιστημών κατά πολλές δεκαετίες.

Ωστόσο, εκείνο που προβάλλει άμεσα στο «Κεφάλαιο» είναι η αυστηρά πολιτικοοικονομική, η συγκεκριμένη επιστημονική έρευνα, ενώ η λογική, η μέθοδος αυτού του πολιτικοοικονομικού έργου είναι παρούσα σε λανθάνουσα μορφή.

Το θεωρητικό κεκτημένο και οι ιστορικοί περιορισμοί της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας

Κατ' αρχήν, ο βαθμός θεωρητικής και μεθοδολογικής πληρότητας και επάρκειας της διερεύνησης της κοινωνίας ως οργανικού όλου είναι σε τελευταία ανάλυση ευθέως ανάλογος του επιπέδου ανάπτυξής της. Το ίδιο ισχύει και αναφορικά με το επίπεδο θεωρητικής διάγνωσης της ιστορίας της.

Όσον αφορά την ανθρώπινη κοινωνία, η κεφαλαιοκρατία συνιστά, κατά τον Μαρξ, την τελευταία βαθμίδα της διαμόρφωσής της, της «προϊστορίας» της, ενώ η κλασική αστική κοινωνική φιλοσοφία έχει ήδη επιχειρήσει, τη συστηματική εξέταση της κοινωνίας βάσει της ιδεοκρατικά υποστασιοποιημένης αφηρημένης πνευματικής δραστηριότητας και του Κράτους ως ενσάρκωσης της «γενολογικής ουσίας του ανθρώπου» (Χέγκελ). Από μεθοδολογικής πλευράς, η προμαρξική κοινωνική θεωρία βρίσκεται σε κατώτερη βαθμίδα της

διαμόρφωσής της, από αυτήν της σύγχρονης της αστικής πολιτικής οικονομίας. Αυτή η γνωσιακή συγκυρία, με τους ιστορικούς περιορισμούς της, επέτρεψε στους Μαρξ και Ένγκελς τη συγκρότηση της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας (πρόκειται για την πρώτη επιστημονική ανακάλυψη του Μαρξ με τη γόνιμη συμβολή του Ένγκελς), αρχικά ως υπόθεσης («Γερμανική Ιδεολογία») και στη συνέχεια ως αποδεδειγμένης θεωρίας («Κεφάλαιο»).

Βασικά στοιχεία αυτής της θεωρίας είναι η υλιστική διαμεσολαβημένη «αναγωγή» όλων των σφαιρών της κοινωνικής ζωής στην οικονομία (βλ. κοινωνικό είναι-κοινωνική συνείδηση, βάση και εποικοδόμημα κλπ.) και η αντίστοιχη αντίληψη για τη δομή της κοινωνίας: ανάγκες – παραγωγικές δυνάμεις – σχέσεις παραγωγής – διανομής – ανταλλαγής – κατανάλωσης – μορφές κοινωνικής συνείδησης (ηθική, πολιτική, δίκαιο, αισθητική, θρησκεία, φιλοσοφία) – εποικοδόμημα. Η υλιστική αντίληψη της ιστορίας του Κ. Μαρξ «αποτελούσε κατ' εξοχήν γενίκευση των αποτελεσμάτων που προέρχονταν από την πορεία κατά την οποία η περί της κοινωνίας γνώση κινούνταν από την επιφάνεια προς την ουσία, ενώ η πορεία της περί της κοινωνίας γνωστικής διαδικασίας από την ουσία προς το φαινόμενο και την πραγματικότητα δεν κατέστη δεσπώζουσα στην αντίληψη της διάρθρωσης της κοινωνίας που υπάρχει στα έργα των θεμελιωτών του μαρξισμού» (Βαζιούλιν, 2008, 25). Επομένως, εδώ εκ των πραγμάτων δεσπάζει η αναγωγή (επ' ουδενί λόγω ο αναγωγισμός που χαρακτηρίζει πολλούς επιγόνους), π.χ. των μορφών της συ-

νείδησης και του εποικοδομήματος στην οικονομική βάση, ενώ δεν αναδεικνύεται συστηματικά η αντίστροφη πορεία της κλιμακωτά διαμεσολαβημένης «εξαγωγής» των εν λόγω μορφών από την απλούστατη σχέση και την ουσία της κοινωνίας.

Βάσει αυτής της αντίληψης περί της δομής της κοινωνίας συγκροτείται η *θεωρία των «κοινωνικοοικονομικών σχηματισμών»* και η αντίστοιχη *περιοδολόγηση της ιστορίας κατά σχηματισμούς* (πρωτόγονος κοινοτικός, δουλοκτητικός, φεουδαρχικός, κεφαλαιοκρατικός, κομμουνιστικός). Η κατηγορία του κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού βάσει ορισμένου τρόπου παραγωγής (ενός ιστορικά προσδιορισμένου πλέγματος σχέσεων παραγωγής στην ενότητά του με ορισμένου χαρακτήρα παραγωγικές δυνάμεις) παρέχει τη δυνατότητα σχετικά σφαιρικής διάκρισης των χαρακτηριστικών των κύριων βαθμίδων ιστορικής ανάπτυξης της ανθρωπότητας, σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες κατηγορίες του ιστορικού υλισμού, από την άποψη της δομής αυτών των βαθμίδων. Το περιεχόμενο αυτής της κατηγορίας συγκεκριμενοποιείται και αποκτά περαιτέρω επιστημονική τεκμηρίωση κατά τις δεκαετίες 1850 και 1860, όταν ο Μαρξ διερευνά την ουσία, την εσωτερική διάρθρωση των σχέσεων παραγωγής της κεφαλαιοκρατίας, δηλαδή του πλέον ανεπτυγμένου κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού της εποχής του.

Η έρευνα αυτή: 1) διάνοιξε δυνατότητες για λεπτομερέστερη αντιπαραβολή των προκεφαλαιοκρατικών σχηματισμών

με την κεφαλαιοκρατία και την εξέταση της εσωτερικής διάρθρωσης των σχηματισμών· 2) επέτρεψε τη διάκριση σε καθαρότερη μορφή της κατηγορίας «σχέσεις παραγωγής» και τη σαφέστερη αποκάλυψη της λεπτής δομής της διαλεκτικής παραγωγικών δυνάμεων, σχέσεων παραγωγής και κοινωνίας συνολικά· 3) αποκάλυψε σε θεωρητικό επίπεδο την αναγκαιότητα άρσης της κεφαλαιοκρατίας, αναδεικνύοντας τον ιστορικά παροδικό χαρακτήρα της ως σχηματισμού και παρέχοντας δυνατότητες περαιτέρω διερεύνησης των νομοτελειών μετάβασης από τον έναν σχηματισμό στον άλλο και 4) επέτρεψε ορισμένου επιπέδου θεωρητική θεμελίωση της περιοδολόγησης της ιστορίας (δεδομένου ότι κάθε περιοδολόγηση της ιστορίας εδράζεται σε ορισμένη αντίληψη περί της δομής της κοινωνίας).

Ωστόσο, η περί σχηματισμών θεωρία του Μαρξ αντανakλά ορισμένο επίπεδο ανάπτυξης της θεωρίας περί της ανθρώπινης κοινωνίας ως ολότητας, που συνδέεται: 1) με τη βαθμίδα ανάπτυξης της τότε κοινωνίας και τη συνακόλουθη γνωσιακή συγκυρία που προαναφέραμε, χαρακτηριστικό της οποίας ήταν και η παντελής απουσία θετικής ή αρνητικής εμπειρίας υπαρκτών ιστορικών εγχειρημάτων εναλλακτικού –έναντι της κεφαλαιοκρατίας– τύπου ανάπτυξης της κοινωνίας, και 2) με σκοποθεσίες που έχουν ως αφετηρία το βασικό ζητούμενο της εποχής (από την άποψη των βαθύτερων αναγκών της ανθρωπότητας και του κομμουνιστικού κινήματος): *την επαναστατική ανατροπή του κεφαλαιοκρατικού σχηματισμού*. Υπό το πρίσμα αυτού του ζητούμενου η κεφαλαιο-

κρατία εξετάζεται ορθά ως κατεξοχήν ιστορικά παροδικό μόρφωμα και όλα τα υπόλοιπα στάδια της ιστορίας προβάλλουν ως σχηματισμοί. Η ιστορική μεταβολή της δομής της κοινωνίας εκλαμβάνεται εδώ ως μεταβολή του ειδικού, ενώ διαφεύγει της προσοχής το γεγονός ότι μεταβάλλεται-αναπτύσσεται και το ίδιο το γενικό, το γεγονός ότι ο κάθε σχηματισμός δεν αποτελεί απλώς αυθύπαρκτη οντότητα, αλλά στάδιο, στιγμή της ανάπτυξης της κοινωνίας. Ως δομικά στοιχεία των σχηματισμών στα πλαίσια της κατά σχηματισμούς προσέγγισης διακρίνονται εκείνα τα κοινά (γενικά) στοιχεία, τα εν πολλοίς επαναλαμβανόμενα σταθερά χαρακτηριστικά που συνάγονται (ή μάλλον θεωρείται ότι συνάγονται) μέσω της συγκριτικής αντιπαραβολής των διαφόρων σταδίων. Τα χαρακτηριστικά αυτά εκλαμβάνονται ως αμετάβλητη ομοιότητα, ως κάτι το πάγιο και διαχρονικά αμετάβλητο (παραγωγή, διανομή, ανταλλαγή, κυκλοφορία, κατανάλωση, παραγωγικές δυνάμεις, σχέσεις παραγωγής, τρόπος παραγωγής κλπ.). Μάλιστα αυτά τα σταθερά γενικά χαρακτηριστικά *φέρουν ανεξίτηλα τη σφραγίδα της κεφαλαιοκρατίας*, δηλαδή του σχηματισμού εκείνου κατά τον οποίο όλες οι πλευρές του κοινωνικού όλου προβάλλουν ως σαφώς διακριτές, διαφορετικές και αντίθετες.

Το κεφαλαιοκρατικό «στίγμα», που χαρακτηρίζει εν πολλοίς τις εννοιολογήσεις του ιστορικού υλισμού, είναι ιδιαίτερα εμφανές στον τρόπο προσέγγισης της διαλεκτικής παραγωγικών δυνάμεων και σχέσεων παραγωγής, δηλαδή στην προσέγγιση του τρόπου παραγωγής, ο οποίος

συνιστά την ουσία του κοινωνικού όλου. Η μετέπειτα έρευνα (ιδιαίτερα στα πλαίσια της Λογικής της Ιστορίας) κατέδειξε ότι η εν λόγω διαλεκτική αντίφαση, καθώς και οι πόλοι που την απαρτίζουν, διανύει κατά την ανάπτυξη της ορισμένα νομοτελή στάδια: υπό ορισμένες προϋποθέσεις ανακύπτει, διαμορφώνεται και ωριμάζει. Η ανάπτυξη αυτή συνδέεται οργανικά με την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, της παραγωγικής επενέργειας του ανθρώπου στη φύση. Η τελευταία παραπέμπει άμεσα στο πρόβλημα του χαρακτήρα της εργασίας, στο πρόβλημα της συσχέτισης απλής και σύνθετης, επαναλαμβανόμενης και μεταβαλλόμενης εργασίας.

Επί κεφαλαιοκρατίας, που συνιστά την τελευταία βαθμίδα διαμόρφωσης της κοινωνίας, φυσικά υπάρχει ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, μία ανάπτυξη ασύγκριτα ανώτερη σε σύγκριση με αυτή που χαρακτηρίζει τους προγενέστερους σχηματισμούς. Ο Μαρξ αναδεικνύει στο «Κεφάλαιο» με κλασικό τρόπο αυτή την ανάπτυξη στα πλαίσια της κλιμάκωσης της παραγωγής σχετικής υπεραξίας. Ωστόσο, *επί κεφαλαιοκρατίας η μεταβαλλόμενη εργασία δεν συνιστά κυρίαρχο παράγοντα, δεδομένου ότι υποτάσσεται στη διαδικασία συσσώρευσης προϊόντων της εργασίας και προπαντός στη διαδικασία της συσσώρευσης κεφαλαίου.* Συνεπώς η αλληλουχία των βαθμίδων παραγωγής σχετικής υπεραξίας, κλιμακώνεται μεν μέσω της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, ωστόσο, οι τελευταίες λειτουργούν εδώ ως απαραίτητο μέσο, ως κάτι το εξωτερικό έναντι της κύριας σχέσης πα-

ραγωγής της κεφαλαιοκρατίας (της παραγωγής υπεραξίας). Αυτή η εξωτερική σχέση παραγωγικών δυνάμεων-σχέσεων παραγωγής είναι χαρακτηριστική του σταδίου εκείνου της διαλεκτικής αντίφασης που χαρακτηρίζεται ως αντίθεση (οι πλευρές αλληλοπροϋποτίθενται μέσω του αμοιβαίου αποκλεισμού τους). Είναι χαρακτηριστική δηλαδή για τη διαδικασία διαμόρφωσης του κοινωνικού χαρακτήρα της παραγωγής και ιδιαίτερα για την κεφαλαιοκρατική φάση της ανάπτυξής του.

Με τις παραπάνω επισημάνσεις συνδέεται το γεγονός ότι, *στα πλαίσια της επικρατούσας σήμερα παράδοσης του ιστορικού υλισμού, η συσχέτιση παραγωγικών δυνάμεων-σχέσεων παραγωγής στην καλύτερη περίπτωση εκλαμβάνεται ως συσχέτιση-αντιστοιχία περιεχομένου και μορφής.* Ωστόσο, η αντίφαση παραγωγικών δυνάμεων-σχέσεων παραγωγής ωριμάζει, περνά στο στάδιο της καθαυτό αντίφασης, όταν συγκροτεί τον καθαυτό κοινωνικό χαρακτήρα της παραγωγής, την πραγματική (και όχι απλώς τυπική) κοινωνικοποίηση της παραγωγής. Εδώ, στην ώριμη κοινωνία, η καθεμία από τις πλευρές της αντίφασης μετατρέπεται στον αντίποδά της: οι παραγωγικές δυνάμεις συνιστούν σχέσεις παραγωγής και οι σχέσεις παραγωγής συνιστούν παραγωγικές δυνάμεις. Επομένως η καθαυτό αντίφαση της ουσίας του κοινωνικού όλου (και η διαδικασία επίλυσης-άρσης αυτής της αντίφασης) χαρακτηρίζει την ώριμη κοινωνία, την αταξική κομμουνιστική κοινωνία.

Προς το συμπέρασμα αυτό κατέληγε

σε ορισμένο βαθμό ο Μαρξ στα πλαίσια των οικονομικών ερευνών του. Ωστόσο, η γνωσιακή συγκυρία που προαναφέραμε και η επικέντρωση της προσοχής στη διερεύνηση της κεφαλαιοκρατίας έθεταν ιστορικούς και μεθοδολογικούς περιορισμούς στην προσέγγισή του. Τα παραπάνω καθιστούν σχετικά περιορισμένο τον χαρακτήρα της περιοδολόγησης της ιστορίας βάσει των σχηματισμών, δεδομένου ότι στα πλαίσιά της δεν διακρίβώνεται ο «μηχανισμός» εσωτερικής αυτοανάπτυξης της κοινωνίας, αλλά απλώς επισημαίνεται η μία ιστορική μορφή δίπλα στην άλλη, ως παρακείμενες αλλήλων «προοδευτικές εποχές του οικονομικού-κοινωνικού σχηματισμού» (βλ. π.χ. Μαρξ, «Εισαγωγή στην κριτική της πολιτικής οικονομίας»).

Ο σχετικά τυπικός-ταξινομικός χαρακτήρας της κατά σχηματισμούς προσέγγισης της ιστορίας προβάλλει ανάγλυφα (και χωρίς την αυθεντική, δημιουργική πνοή του μαρξικού έργου) στη μετέπειτα μαρξιστικής αναφοράς βιβλιογραφία (π.χ. τεχνολογικός ντετερμινισμός, οικονομικός ντετερμινισμός, στρουκτουραλιστική ερμηνεία, βουλησιαρχική αντίληψη για τον τρόπο παραγωγής και την κοινωνικοποίηση κλπ.). Η κατά σχηματισμούς περιοδολόγηση της ιστορίας μετατρέπεται σε σχήμα-καλούπι, στο οποίο προσπαθούν να εντάξουν την ιστορία, ανάγοντας την έρευνα σε απλή λειτουργία-εφαρμογή του για όλα τα στάδια ανάπτυξης της ανθρωπότητας. Αυτό εκφράζεται π.χ. με την αναζήτηση «καθαρής» βάσης και εποικοδομήματος σ' όλες τις κοινωνίες, είτε (έχοντας υπόψη την αστική και τη σοσια-

λιστική επανάσταση) με τη θεώρηση της επανάστασης ως «εκ των ων ουκ άνευ όρο» της μετάβασης από σχηματισμό σε σχηματισμό, γεγονός που δεν επιβεβαιώνεται ούτε θεωρητικά, ούτε πραγματολογικά στην ιστορία πριν από την άνοδο της κεφαλαιοκρατίας.

Στα πλαίσια του μαρξισμού η κατά σχηματισμούς περιοδολόγηση συνυπάρχει με την *τριαδική (προταξική - ταξικές - αταξική κοινωνία)*. Εδώ θεμελιώδη ρόλο διαδραματίζει η ταξική βαθμίδα έναντι της οποίας προσδιορίζονται κατ' εξοχήν αρνητικά οι υπόλοιπες βαθμίδες. Ως κύριο κριτήριο αναδεικνύεται εδώ η αλληλοδιαδοχή κοινοτικής, ιδιωτικής και κοινωνικής ιδιοκτησίας (με την ιδιωτική ιδιοκτησία να διαδραματίζει τον κομβικό ρόλο του ορόσημου αναφοράς), γεγονός που συνιστά ουσιώδη πλευρά της ιστορικής ανάπτυξης, χωρίς ωστόσο, να ξεπερνά τις μονομέρειες (όσο περιορίζεται η προσέγγιση στην ιδιοκτησιακή πλευρά). Συχνά η περιοδολόγηση αυτή γίνεται προσφιλής σε κύκλους που τείνουν να υπερεκτιμούν τις ομοιότητες μεταξύ προταξικής και αταξικής κοινωνίας. Η τάση αυτή ενισχύεται και από την ψυχολογικά εύλογη αναζήτηση ενός «συμμετρικού αντικατοπτρισμού», μιας υπαρκτής στο παρελθόν αναλογίας έστω και «πρωτόγονου» κομμουνισμού (ιδιαίτερα σε κύκλους οι οποίοι επέλεγον ως μέσο αυτοπροσδιορισμού της επαναστατικής-ιδεολογικής καθαρότητάς τους την αποκήρυξη και απόρριψη της όποιας υπαρκτής σοσιαλιστικής οικοδόμησης). Με αυτή τη τάση συνδέεται και η αναπαλαίωση στις μέρες μας της προβληματικής της Β' Διεθνούς του μεσοπο-

λέμου περί «ασιατικού τρόπου παραγωγής».

Η υλιστική αντίληψη της ιστορίας συνιστά τη μέγιστη δυνατή θεωρητική αφομοίωση της κοινωνίας, όσο αυτή βρίσκεται στην τελευταία φάση της διαμόρφωσής της ενώ η κοινωνική θεωρία (φιλοσοφία) κινείται επίσης στο στάδιο της διαμόρφωσής της. Ταυτοχρόνως, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ώριμη κοινωνική θεωρία (για τη συγκρότησή της με τη μέθοδο της ανάβασης από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο). Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι εξαντλούνται οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης επί μέρους ζητημάτων του ιστορικού υλισμού στα πλαίσια που έθεσαν οι ιδρυτές του. Ο ιστορικός υλισμός ανέκλυσε και αναπτύχθηκε ως θεωρία στα πλαίσια της κεφαλαιοκρατίας και τα επιστημονικά κεκτημένα του ισχύουν και θα ισχύουν, όσο βασικό ζητούμενο της εποχής μας παραμένει η άρνηση της κεφαλαιοκρατίας, η μετάβαση από την κεφαλαιοκρατία στον σοσιαλισμό, η οποία αρχικά προβάλλει ως εναλλαγή σχηματισμών, ως άρνηση της κεφαλαιοκρατίας από τον σοσιαλισμό.

Η περαιτέρω ανάπτυξη της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας συνδέεται: πρώτον, με την απόπειρα θεωρητικής γενίκευσης των νέων δεδομένων των ιστορικών επιστημών της εποχής, η οποία οδηγεί μεν στην επισήμανση των προϋποθέσεων της κοινωνίας και της αφετηριακής σχέσης της κοινωνίας, χωρίς ωστόσο, η τελευταία να διακρίνεται ρητά από την ουσία της κοινωνίας. Χαρακτηριστική είναι απ' αυτή την άποψη η επισήμανση από τον

Ένγκελς δύο ειδών παραγωγής και αναπαραγωγής της άμεσης ζωής: «Αφ' ενός μεν παραγωγή μέσω προς το ζην: τροφίμων, ρουχισμού, κατοικίας και των απαραίτητων γι' αυτό εργαλείο, αφ' ετέρου δε παραγωγή του ίδιου του ανθρώπου, συνέχιση του γένους» (βλ. τον πρόλογο της πρώτης έκδοσης της «Καταγωγής της οικογένειας»). Δεύτερον, με την εμβάθυνση των σχετικών με το «Κεφάλαιο» ερευνών του Μαρξ, οι οποίες τον οδήγησαν στη συνειδητοποίηση: α) του γεγονότος ότι ο κομμουνισμός είναι το προϊόν της ανάπτυξης της παγκόσμιας ιστορίας, η «άρση» προταξικής και ταξικής κοινωνίας (η «καθαυτό ανθρώπινη κοινωνία» που ξεπερνά την «προϊστορία» της ανθρωπότητας) και β) της αναγκαιότητας μιας –αντίστροφης προς αυτήν της «αναγωγής»– «εξαγωγής» (συναγωγής) από την οικονομική ζωή της κοινωνίας των υπολοίπων σφαιρών και επιπέδων της κοινωνίας. Ωστόσο, η υλιστική αντίληψη της ιστορίας φέρει το στίγμα μιας θεώρησης που συνάγεται κατ' εξοχήν από την κεφαλαιοκρατική κοινωνία και της συγκριτικής αντιπαραβολής (προεκβολής) αυτής της θεώρησης προς την προγενέστερη αλλά και μελλοντική ιστορία.

Η πρόγνωση της αταξικής κοινωνίας

Στην εποχή των θεμελιωτών του μαρξισμού, η πλέον δυσμενής γνωσιακή συγκυρία χαρακτηρίζει τον επιστημονικό σοσιαλισμό, δεδομένης της απουσίας έστω και πρώιμων εγχειρημάτων, ιστορικών εκδοχών εμπειρικά υπαρκτού γνωστικού αντικειμένου και λόγω του εικολογικού-ουτοπιστικού χαρακτήρα των σχετι-

κών προμαρξικών και σύγχρονων του Μαρξ αντιλήψεων. Οι σχετικές θεωρητικές θέσεις των Μαρξ και Ένγκελς συνιστούν πρωτοφανή και ιδιοφυή επιστημονική πρόβλεψη τεράστιας θεωρητικής και πρακτικής (επαναστατικής) σημασίας, μέσω της διερεύνησης των σχετικών τάσεων, των νομοτελειών, των αντιφάσεων και των εμβρύων της νέας (ώριμης, αταξικής) κοινωνίας στα πλαίσια της παλαιάς, δηλαδή αποκλειστικά βάσει των ιστορικών προϋποθέσεων της νέας κοινωνίας. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά το μέρος εκείνο του επιστημονικού σοσιαλισμού που αφορά τη θεωρητική θεμελίωση των νικηφόρων επαναστατικών αγώνων της εργατικής τάξης, την επαναστατική θεωρία με τη στενή έννοια του όρου.

Η μετά τους ιδρυτές του μαρξισμού πορεία αυτής της παράδοσης συνδέεται εν πολλοίς με ποικίλες ερμηνείες διαφόρων επιγόνων δογματικού και αναθεωρητικού χαρακτήρα αλλά και με επιδράσεις διαφόρων ρευμάτων της αστικής φιλοσοφίας (βλ. τεχνολογικός και οικονομικός ντετερμινισμός, ηθικός σοσιαλισμός, αυστρομαρξισμός, Κάουτσκι κλπ.).

Εξαιρετικά γόνιμη, δημιουργική, θεμελιώδους θεωρητικής και πρακτικής σημασίας –παρά τους ιστορικούς και μεθοδολογικούς περιορισμούς της– είναι η επαναστατική-κριτική προσέγγιση του μαρξισμού από τον Β. Ι. Λένιν, ο οποίος αντιλαμβάνεται ότι η ανάπτυξη του μαρξισμού στις νέες ιστορικές συνθήκες είναι ο μοναδικός τρόπος ύπαρξης αυτού του συστήματος (βλ. διερεύνηση του ιμπεριαλισμού, της διαλεκτικής κλπ.). Η συνεισφο-

ρά του Λένιν απαιτεί ξεχωριστή κριτική (ούτε αιογραφική, αλλά ούτε και δαιμονολογική) θεωρητική και μεθοδολογική αποτίμηση. Με τον Λένιν κλείνει ουσιαστικά ο κύκλος των επαναστατών ηγετών της πολιτικής πράξης που βρίσκονταν ταυτοχρόνως, κατά το μάλλον ή ήττον, στις επάλξεις της επαναστατικής κοινωνικής θεωρίας και φιλοσοφίας.

Στα πλαίσια των εντυπωσιακής ποικιλομορφίας τάσεων και αποχρώσεων του μαρξισμού, μπορούμε να διακρίνουμε δύο εκ πρώτης όψεως αντίθετες κατευθύνσεις: του δογματισμού και του αναθεωρητισμού-σκεπτικισμού (βλ. Δαφέρμος, Παυλίδης, Πατέλης, 1994).

Στην κατάσταση που διαμορφώθηκε κατά τον 20ό αιώνα μετά τη νίκη και την εδραίωση της Οκτωβριανής Επανάστασης, η μαρξιστική, είτε μαρξιστικής αναφοράς, διάνοξη, τόσο στις ανεπτυγμένες κεφαλαιοκρατικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όσο και στην ΕΣΣΔ και στις άλλες χώρες του «πρώιμου σοσιαλισμού», χωρίστηκε σε δυο αλληλοτροφοδοτούμενες, αλλά διακριτές, κατηγορίες: 1. σε εκείνους που βρήκαν καταφύγιο στην *ακαδημαϊκή δραστηριότητα του πανεπιστημίου* και 2. στους *άμεσα εμπλεκόμενους στην εξυπηρέτηση των τρεχουσών κομματικών ιδεολογικών αναγκών*.

Οι άμεσα στρατευμένοι κομματικοί ιδεολόγοι, ως κατεξοχήν ασχολούμενοι με τη «θεωρητική» επένδυση των εκάστοτε ειλημμένων αποφάσεων πολιτικών ηγεσιών, ήταν αδύνατο να αναπτύξουν τη θεωρία. Οι απομονωμένοι στα πανεπιστή-

μια θεωρητικοί, εντασσόμενοι ούτως ή άλλως στις ομάδες αναφοράς αυτού του θεσμού, οδηγούνταν σε ποικίλες μονομέρειες και επαναπροσανατολισμούς. Η ακαδημαϊκή ενασχόληση με κάποια κείμενα των κλασικών –αποσπασμένη από τη διερεύνηση πραγματικών γνωστικών αντικειμένων– οδηγεί σε (κάθε άλλο παρά πάντοτε ακριβή) αναδρομική-αναγωγική αναζήτηση των πνευματικών καταβολών του μαρξισμού, καθώς και σε ποικίλες ωσμώνσεις με τρέχοντα αστικά ρεύματα της σκέψης (νεοκαντιανισμό, φαινομενολογία, νεοχεγκελιανισμό, φαινομενολογία, νεοσπινοζισμό, νεοθετικισμό, επιστημονισμό, υπαρξισμό, στρουκτουραλισμό, φρουϊδισμό, μεταμοντέρνο κ.ο.κ.).

Ένα θεμελιώδες ερευνητικό πρόβλημα και η συνειδητοποίησή του

Το πρόβλημα της αποκάλυψης της μαρξιστικής λογικής και μεθοδολογίας της επιστημονικής έρευνας σε «καθαρή μορφή» μέσω της λογικής και κατηγοριακής εξέτασης της πολιτικής οικονομίας σηματοδοτεί την κεντρική αρτηρία της ανάπτυξης των επιστημών περί της μεθόδου και περί της κοινωνίας. Ο Μαρξ, παρά το γεγονός ότι είχε την πρόθεση να διατυπώσει ειδικά, συστηματικά και σε γενική μορφή τη μέθοδο της λογικής του «Κεφάλαιου», δεν πρόλαβε να πραγματοποιήσει αυτό το σχέδιό του, «γεγονός το οποίο απέβη –όπως... κατέστη σαφές εκ των υστέρων– σοβαρότατο εμπόδιο και για την κατανόηση σε βάθος του βασικού έργου του μαρξισμού και για την ανάπτυξη του μαρξισμού στην κατεύθυνση της βασικής αρτηρίας του.

Μετά τον θάνατο του Κ. Μαρξ επήλθε μια ιδιότυπη παύση στην κατεύθυνση της βασικής αρτηρίας της διερεύνησης της διαλεκτικής μεθόδου, της διαλεκτικής λογικής. Αν και μπορεί να θεωρηθεί παράξενο, το ίδιο ισχύει και όσον αφορά την ανάπτυξη της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας» (Βαζιούλιν, 2008, 22).

Η θεμελιώδης σημασία αυτού του προβλήματος δεν συνειδητοποιούνταν επί μακρόν από τους μετά τον Μαρξ στοχαστές. *Μόνον ο Λένιν τη συνειδητοποιεί εν μέρει και θέτει στα «Φιλοσοφικά Τετράδια» το πρόβλημα της διάκρισης της Λογικής του «Κεφαλαίου», όχι όμως στην καθολική γενικευμένη μορφή του, δηλαδή χωρίς να θέτει ως ζητούμενο της έρευνας τη διάκριση του συστήματος των νόμων και των κατηγοριών.*

Εξυπακούεται ότι οι εγκλωβισμένοι σε άγονες “μαρξιστικές” ή μαρξιστικής αναφοράς τάσεις θεωρητικοί αδυνατούν να συλλάβουν καν την εμβέλεια και το βάθος του παραπάνω θεμελιώδους προβλήματος. Κατά κανόνα, οι πλέον διαδεδομένες προσεγγίσεις της σχέσης μεταξύ της μεθόδου του Μαρξ και της μεθόδου του Χέγκελ ανάγονται σε διάφορες εκδοχές δύο τάσεων: της προσέγγισης είτε ακόμα και ταύτισης των μεθόδων (Ε. Ντύρινγκ, Ε. Μπερνστάιν, Κ. Ρέννερ, κ.ά.), είτε, τουναντίον, της απόσπασης της μεθόδου του Μαρξ από τη διαλεκτική του Χέγκελ (Λ. Αλτουσέρ, Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε κ.ά.). Έχει γίνει προ πολλού πλέον παράδοση η πολεμική εναντίον της επαναστατικής-κριτικής διαλεκτικής του μαρξισμού με πρόσχημα την καταπολέμηση του «σκο-

τεινού χεγκελιανισμού». Η παράδοση αυτή είχε διαπρέψει και στους κύκλους της επίσημης σοβιετικής «ορθοδοξίας», αναπαράγοντας παράλληλα τις πλέον μεταφυσικές πτυχές της χεγκελιανής οντολογίας στα πλαίσια των σχημάτων του «διαλεκτικού υλισμού».

Το πρόβλημα της μεθόδου του «Κεφαλαίου» εγείρεται εκ νέου από ορισμένους σοβιετικούς ερευνητές στη γνωσιακή συγκυρία, η οποία ανέκυψε στη φιλοσοφία και στις κοινωνικές επιστήμες κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 του περασμένου αιώνα. Σε αντιδιαστολή με τις τρέχουσες αντιλήψεις, η σοβιετική φιλοσοφία δεν ανάγεται εξ' ολοκλήρου στο δογματικό σχολαστικισμό και στα απολογητικά ιδεολογήματα. Αντίθετα με τις παραπάνω κυρίαρχες τάσεις, στα πλαίσιά της αναπτύχθηκαν και δημιουργικές προσεγγίσεις που συνεισέφεραν στην ανάπτυξη της μαρξιστικής θεωρίας (βλ. π.χ. την πολιτισμική ιστορική θεωρία στην ψυχολογία). Σε εποχές κατά τις οποίες στην κεφαλαιοκρατική Δύση οι ιδέες που αφορούσαν τη διερεύνηση της διαλεκτικής της επιστημονικής νόησης, τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς όρους της ανάπτυξης της κλπ. εκλαμβάνονταν σχεδόν ως αποκάλυψη, στη μαρξιστική και προπαντός στη σοβιετική επιστημολογική παράδοση, αυτός ο κύκλος προβλημάτων εξεταζόταν ως η βασική προβληματική της ανάλυσης της επιστημονικής γνώσης. Και αυτό δεν είναι τυχαίο. Αυτή η κατεύθυνση του φιλοσοφικού και μεθοδολογικού αναστοχασμού της διαλεκτικής της επιστημονικής νόησης απορρέει από την ίδια την ουσία της νέας κατεύθυνσης

της *συνειδητά διαλεκτικής ανάπτυξης των επιστημών* που θεμελίωσε ο Μαρξ, αλλά και από τις *θεμελιώδεις και πρωτόγνωρες ανάγκες της κοινωνίας του πρώιμου σοσιαλισμού*. Σημαντικές πλευρές της, όπως η διαλεκτική λογική και μεθοδολογία αναπτύσσονται στο έργο των Μ. Μ. Ρόζενταλ, Ζ. Μ. Ορούντζιεφ, Ε. Β. Ιλιένκοφ και Λ. Α. Μανκόφσκι⁴.

Ωστόσο, αυτή η προβληματική, αυτές οι κατ' αρχήν νέες δυνατότητες που ενυπάρχουν στον εννοιολογικό εξοπλισμό της μαρξιστικής επιστήμης, κάθε άλλο παρά πάντοτε προωθούνταν πέρα από γενικές διακηρύξεις αρχών και προθέσεων, εν είδει γενικού πλαισίου ενός συστήματος αφετηριακών «ορισμών της σκέψης», *a priori* σχημάτων, «καθαρών θεμελιωδών θέσεων της διανοίας» είτε γνωσιακών κανόνων (καντιανού τύπου).

Η ιδιοφυΐα του ερευνητή προϋποθέτει την ικανότητά του να μετατρέπει τις κοινωνικές ανάγκες που έχουν ωριμάσει σε εσωτερικό κίνητρο της δραστηριότητάς του, σε ιδιότυπη ψυχολογική προδιάθεση για τη διάγνωση του αντικειμένου. Αλλά αυτό δεν αρκεί. Είναι επίσης απαραίτητο, εντάσσοντας τη δραστηριότητά του στη λογική της επιστήμης, να συνεισφέρει στην ανάπτυξη της εσωτερικής νομοτέλειας της επιστήμης, κατά τρόπο ώστε αυτή η εσωτερική νομοτέλεια να τίθεται «ως αυτοπραγμάτωση, ως εμπράγματη ενσάρκωση του υποκειμένου» (Μαρξ, «Grundrisse», τ. Β, σ. 465).

4. Για το κλίμα των θεωρητικών αναζητήσεων της εποχής, βλ. και την προαναφερθείσα συνέντευξη του Β. Βαζιούλιν.

Η ιστορική σημασία του επιστήμονα εκφράζεται επιπλέον και μέσω του γεγονότος ότι στην έρευνά του εκδηλώνεται η νομοτέλεια της ανάπτυξης της επιστημονικής νόησης. Η ατομική του ανάπτυξη δεν εκβάλλει απλώς στη διαδικασία ανάπτυξης της επιστήμης, αλλά και τη μετασχηματίζει. «Η μεγαλοφυΐα του Μαρξ εκδηλώθηκε, μεταξύ άλλων, στο γεγονός ότι επέλεξε ένα αντικείμενο, η διερεύνηση του οποίου παρείχε την αντικειμενική δυνατότητα ανάδειξης της Διαλεκτικής, της Λογικής του αναπτυσσόμενου όλου στην πληρέστερη και βαθύτερη (για την εποχή του) μορφή» (Βαζιούλιν, 2008, 25).

Β. Η κλιμάκωση των ερευνών και οι ανακαλύψεις του Βαζιούλιν

Η πορεία προς την πρώτη μεγάλη ανακάλυψη του Βαζιούλιν

Το 1949, άριστος μαθητής και ενώ είχε ιδιαίτερη έφεση στα μαθηματικά και στη φυσική (στην οικογένειά του θεωρούσαν ότι θα γινόταν μηχανικός), επιλέγει τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Λομονόσοφ της Μόσχας. Στο έτος του, συμφοιτητές του ήταν πολλοί βετεράνοι του πολέμου, όπως ήταν άλλωστε και πολλοί καθηγητές του, σοβιετικοί και αλλοδα-ποί⁵. Η κατεύθυνση της κατ'εξοχήν μοναχικής πορείας του ερευνητή είναι σαφής ήδη από τα φοιτητικά του χρόνια. Η διπλωματική του εργασία (master) –5ο έτος σπουδών– αφορά το πρόβλημα της «απλούστατης σχέσης» στο 1ο κεφάλαιο του «Κεφαλαίου» του Μαρξ, -υποστήριξη 1955). Η επιλογή αυτή δεν ήταν τυχαία.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1950-1960,

μετά την μεταπολεμική ανοικοδόμηση, άρχισαν να τίθενται με ιδιαίτερη ένταση προβλήματα που αφορούσαν την διακρίβωση της περαιτέρω πορείας του

5. “Όσο αφορά το φοιτητικό περιβάλλον, νομίζω ότι επικρατούσε μίαν ατμόσφαιρα μεγάλης προσήλωσης στις σπουδές. Αυτό μπορώ να πω ότι ίσχυε ουσιαστικά για το μεγαλύτερο μέρος των φοιτητών. Έχω την εντύπωση ότι υπήρχε συνάμα μια ίσως ριζωμένη πλέον πειθαρχία. Πόσο μάλλον που στο έτος μας το μεγαλύτερο μέρος είτε είχε έλθει μετά τον στρατό (όσοι συμμετείχαν στον πόλεμο) είτε πάρα πολλά μέλη επιτροπών της Κομσομόλ των σχολείων, γραμματείς επιτροπών σχολείων της Κομσομόλ. Το μεγαλύτερο μέρος εκείνων που ήλθαν μετά την αποπεράτωση του σχολείου ήταν κυρίως αριστούχοι με χρυσά και αργυρά βραβεία.

Πρέπει να πούμε ότι τότε η Κομσομόλ (Κομμουνιστική Ένωση Νεολαίας, - Δ.Π.) δεν ήταν μια φορμαλιστική οργάνωση όπως έγινε στην συνέχεια. Ίσως να είχαν αρχίσει να διαφαίνονται κάποιες τάσεις, όμως σε ελάχιστο βαθμό. Οι άνθρωποι κατά κάποιο τρόπο πίστευαν σε κάτι, υπήρχε περισσότερο περιεχόμενο στη δουλειά, εν πάση περιπτώσει επεδίωκαν κάτι τέτοιο. Αργότερα είναι που απονέκρωσαν το περιεχόμενο δουλειάς της Κομσομόλ, ιδιαίτερα στις δεκαετίες του 70 και του 80. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι πολλοί νυν «δημοκράτες» είναι τέως στελέχη της Κομσομόλ. Στις δεκαετίες του 1940-1950 υπήρχε διαφορετική αντιμετώπιση της Κομσομόλ και η Κομσομόλ ήταν διαφορετική. Γι' αυτό και δεν είχαμε πρόβλημα πειθαρχίας.

Όσον αφορά τους καθηγητές θα έλεγα ότι είχαμε ορισμένη αναβάθμιση του επιπέδου της διδασκαλίας στα επόμενα χρόνια. Ως συνήθως υπήρχαν διάφορων ειδών καθηγητές. Είχαμε πχ έναν καθηγητή που ήλθε παιδί ακόμα στην ΕΣΣΔ από την δημοκρατική Ισπανία, μετά τον εμφύλιο, τον Μανσίλια. Κατόπιν έγινε καθηγητής της πολιτικής οικονομίας.

σοσιαλισμού, μιας και η προαναφερθείσα απώλεια της ορμής και του προσανατολισμού γινόταν όλο και πιο έκδηλη. Η προβληματική αυτή παρέπεμπε τους πλέον διορατικούς διανοητές στην ανάγκη στροφής στα λογικά και μεθοδολογικά θεμέλια της επιστήμης, του μαρξισμού. Η ενασχόληση με αυτά τα προβλήματα στο «Κεφάλαιο» ήταν μονόδρομος για τη διάγνωση της νομοτελούς πορείας της νόησης στη λογική του θεμελιώδους έργου του κλασικού μαρξισμού. Μετά από εργασία στη ραδιοφωνία (επεξεργασία ειδήσεων και εκπομπών λόγου) επιστρέφει στο πανεπιστήμιο για να εκπονήσει τη διδακτορική του διατριβή «Η ανάπτυξη του προβλήματος του ιστορικού και του λογικού στα οικονομικά έργα των Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς κατά την περίοδο 1850-1870» (1964)⁶. Στα πλαίσια της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής του, ο Βαζιούλιν στρέφεται στην ενδελεχή μεθοδολογική διερεύνηση του προβλήματος της συσχέτισης ιστορικού και λογικού (κατά κύριο λόγο από την άποψη της συσχέτισης της ερευνητικής διαδικασίας με τον τρόπο της έκθεσης, της αντιστοιχίας-αναντιστοιχίας της σκέψης με το αντικείμενο στα διάφορα στάδια της έρευνας κ.ο.κ.) στα οικονομικά έργα των κλασικών του μαρξισμού. Εκεί διαπιστώνει με ακρίβεια φυσιοδίφη, ότι η κίνηση της σκέψης εκτυλίσσεται ελικοειδώς: η Λογική του «Κεφαλαίου» συνιστά τρόπον τινά την επάνοδο στο αφηρητικό σημείο της σπείρας της έλικας, σε ανώτερο ως προς το ποιόν και την ουσία επίπεδο. Ταυτοχρόνως, σε μιαν άλλη εποχή, συνιστά τη λογική και μεθοδολογική ολοκλήρωση, το επιστέγασμα των οικονομικών ερευνών του Κ. Μαρξ.

Η πρώτη μεγάλη ανακάλυψη του Βαζιούλιν: Η λογική του Κεφαλαίου

Ο Βαζιούλιν είναι ο μόνος ερευνητής που κατόρθωσε όχι μόνο να διατυπώσει και να συνειδητοποιήσει σε γενικευμένη μορφή, αλλά και να λύσει θετικά το μείζον ζήτημα της αποκάλυψης της κατηγοριακής δομής της Λογικής του Κεφαλαίου του Μαρξ, της μεθοδολογίας διερεύνησης του οργανικού όλου.

Πολύ καλός καθηγητής! Πολύ μεγάλη εντύπωση έκανε φυσικά ο Π. Γ. Γκαλπέριν (Σοβιετικός ιατρός και ψυχολόγος, από του κύριους εκφραστές της πολιτισμικής-ιστορικής αντίληψης, θεμελιωτής της θεωρίας της σταδιακής διαμόρφωσης νοητικών πράξεων, -Δ.Π.). Τότε μόλις άρχιζε να αναπτύσσεται ως ψυχολόγος, μεταβαίνοντας από την ιατρική δραστηριότητα στην ψυχολογική έρευνα. Οι παραδόσεις του αφορούσαν κυρίως την φυσιολογία. Φυσικά ακόμα τότε δεν είχε διατυπώσει την θεωρία του για τις νοητικές πράξεις. Όσον αφορά την ιστορία της φιλοσοφίας τότε είχαμε τις παραδόσεις των Ο. Τράχτενμπεργκ και Γ. Οϊζερμάν. Πιθανόν αυτό και να άρεσε σε κάποιους, όμως εμένα μου φαινόταν ότι οι παραδόσεις του Τ. Οϊζερμάν ήταν κενές, όπως και αυτές των Ο. Τράχτενμπεργκ και Β. Άσμους. Και αυτό παρά το γεγονός ότι φυσικά και ο Β. Άσμους και ο Ο. Τράχτενμπεργκ είχαν μεγάλη ευρυμάθεια. Όσον αφορά τον Β. Άσμους, με απωθούσε ο γυμνός εμπειρισμός του. Πιθανόν και να είχε θεωρητικές αντιλήψεις. Σ' αυτήν την περίπτωση όμως θα πρέπει να τις έκρυβε επιμελώς" (ό.π.).

6. Στο ίδιο πανεπιστήμιο διδάσκει μέχρι τη συνταξιοδότησή του, έχοντας τις δύο τελευταίες δεκαετίες συνεργασία στις διδακτορικές σπουδές και με το Σύγχρονο Ανθρωπιστικό Πανεπιστήμιο Μόσχας.

Η αποκάλυψη της λογικής του «Κεφαλαίου» (εν γένει και εν συνόλω της διαλεκτικής της επιστημονικής νόησης περί του οργανικού όλου, της λογικής του αναπτυσσόμενου όλου) είναι μια θεμελιώδης επιστημονική ανακάλυψη, ένα τεράστιας σημασίας επίτευγμα των φιλοσοφικών και μεθοδολογικών ερευνών με μοναδική ευρετική σημασία. Ένα επίτευγμα που συνιστά, μεταξύ άλλων, και μεθοδολογική προϋπόθεση της άρσης της αντίθεσης μεταξύ ιδεαλισμού και υλισμού, στο βαθμό που αίρει κατ' αρχήν τις κυρίαρχες μέχρι σήμερα αντιδιαλεκτικές ακρότητες στη γνωσιολογία και τη μεθοδολογία: την αναγωγή της κίνησης και των ιδιοτήτων του απεικονιζόμενου αντικειμένου στην κίνηση και στις ιδιότητες της απεικονίζουσας νόησης (που είναι ουσιαστικά ιδεαλισμός) και της αναγωγής της κίνησης και των ιδιοτήτων της απεικονίζουσας νόησης στην κίνηση και στις ιδιότητες του απεικονιζόμενου αντικειμένου (που ουσιαστικά είναι υλισμός).

Η *Λογική του Κεφαλαίου* συνδέεται, όπως είδαμε, με την αντίληψη της νόησης ως φυσικοϊστορικής νομοτελούς διαδικασίας και με τη διάγνωση της βασικής κατευθυντήριας αρτηρίας της ανάπτυξης του μαρξισμού. Έτσι, ο Βαζιούλιν αποκαλύπτει το σύστημα των κατηγοριών και των νόμων της διαλεκτικής μεθόδου του «Κεφαλαίου», δηλ. της *Λογικής* (με κεφαλαίο), αναδεικνύοντας συστηματικά τις ομοιότητες και τις διαφορές αυτού του συστήματος με το σύστημα της λογικής του Χέγκελ. Κατ' αυτό τον τρόπο,

τά ορισμένο τρόπο ως επιτακτική ανάγκη για την κατανόηση και ανάπτυξη του μαρξισμού, ωστόσο, κανένας άλλος ερευνητής δεν κατόρθωσε να το φέρει σε πέρας ουσιαστικά. Η έρευνα αυτή αποκάλυψε τους περιορισμούς της εγελιανής λογικής, αλλά και την εξαιρετικά γόνιμη και εν πολλοίς υποτιμημένη συνεισφορά του μεγάλου Γερμανού διαλεκτικού, μια συνεισφορά, η οποία δεν μπορούσε να αποτιμηθεί πραγματικά και ορθολογικά στα πλαίσια της κυρίαρχης τότε δογματικής ερμηνείας του μαρξιστικού υλισμού και της απαρέγκλιτης εμμονής στην κριτική του ιδεαλισμού. Η ίδια η επιλογή του ερευνητικού προβλήματος και ο τρόπος πραγμάτευσης, απαιτούσε σθένος, τόσο ως προς την κλίμακα και την περιπλοκότητα του προβλήματος (επί του οποίου δοκίμασαν ανεπιτυχώς τις δυνάμεις τους κορυφαίοι ερευνητές), όσο και ως προς την αντικειμενική αποτίμηση της εγελιανής συνεισφοράς. Αυτό επέτρεψε την επεξεργασία της μεθοδολογίας της ανεπτυγμένης επιστημονικής έρευνας, της ανεπτυγμένης επιστήμης ως οργανικού όλου. Στα πλαίσια αυτής της λογικής και μεθοδολογίας αποκαλύπτεται «σε καθαρή μορφή» η ανάβαση από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο στην ενότητά της με την ανάβαση από το αισθητηριακό συγκεκριμένο στο αφηρημένο, το λογικό στην ενότητά του με το ιστορικό, ο λόγος στην ενότητα με την διάνοια. Ταυτόχρονα, ο Βαζιούλιν απέδειξε ότι η τιτάνια συνεισφορά του Μαρξ στο έργο της λογικής και μεθοδολογίας, ήταν επίσης μεγαλύτερη από αυτή που συνειδητοποιούσε ακόμη και ο ίδιος ο Μαρξ (χωρίς να γίνεται λόγος για την αντίληψη αυτής της συνεισφοράς που χαρακτηρίζει την πλειονότητα των επιγό-

νων). Επιπλέον, για ευνόητους λόγους, απέδιδε στο Μαρξ στοιχεία που προσιδίαζαν στη δική του αντίληψη-ανάπτυξη της διαλεκτικής λογικής και μεθοδολογίας, τα οποία, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες της συγκυρίας, δεν θα μπορούσαν καν να διατυπωθούν.

Ωστόσο, η ερευνητική τόλμη, είχε και το κόστος της. Το βιβλίο «Η Λογική του Κεφαλαίου...» ήταν έτοιμο το 1964. Εκδόθηκε το 1968 (και έγινε αμέσως ανάρπαστο, όπως και όλα τα έργα του Βαζιούλιν), με πρωτοφανή τρόπο. Περιείχε έναν εκτενή πρόλογο του Ζ. Μ. Ορουντζιεφ, ο οποίος αναγνώριζε μεν τη θεωρητική σημασία του έργου, αλλά και προϋπέθετε τον αναγνώστη για τα (αποδιδόμενα στο νεαρό της ηλικίας!...) θεωρητικά και ιδεολογικά ολισθήματα του συγγραφέα... Ο κύκλος των ερευνών του επί της λογικής του Κεφαλαίου, ολοκληρώνεται με σειρά άρθρων, κεφαλαίων σε βιβλία και με την επί υφηγεία διατριβή του, με τίτλο: «*Το σύστημα των κατηγοριών της διαλεκτικής λογικής στο “Κεφάλαιο” του Κ. Μαρξ*» (1972).

Η δεύτερη ανακάλυψη: η λογική του γίνεσθαι της επιστημονικής νόησης

Η κατανόηση της Λογικής του «Κεφαλαίου» στην καθολική της μορφή, λειτουργεί ως το αφετηριακό σημείο της επόμενης σπείρας της έλικας. Σε αυτή την κατεύθυνση παρατηρείται μια διαδικασία περαιτέρω επεξεργασίας (διεύρυνσης, εμβάθυνσης και συγκεκριμενοποίησης) διαφόρων πτυχών και προεκτάσεων της πρώτης ανακάλυψης, όταν υπό το πρίσμα της τελευταίας, ο ερευνητής επικεντρώνεται εκ

νέου και με νέα εφόδια στη διερεύνηση του γίνεσθαι της νόησης εντός της επιστημονικής έρευνας. Παράλληλα αναπτύσσεται και η συγκεκριμένη-ιστορική μέθοδος διερεύνησης των κεκτημένων της κοινωνικής θεωρίας (κατά κύριο λόγο του μαρξισμού ως επιστημονικού συστήματος, που αναπτύσσεται μέσω της εμφάνισης και επίλυσης αντιφάσεων).

Η συγκεκριμένη-ιστορική (αντιδογματική) προσέγγιση της επιστήμης και του μαρξισμού επιτρέπει μια ριζικά διαφορετική από τις διαδεδομένες θεώρησή του: ως απαρχής της εποχής της συνθετικής επιστήμης, ως επιστημονικού συστήματος, αναπτυσσόμενου μέσω της εμφάνισης και επίλυσης νομοτελών αντιφάσεων. Ενός συστήματος, εσωτερικά ενιαίων στη διαφορά τους, συστατικών στοιχείων, καθένα εκ των οποίων βρίσκεται σε ορισμένο επίπεδο του γίνεσθαι και της ανάπτυξής του. Η λογική και μεθοδολογική εξέταση της ιστορίας του μαρξισμού (από τη σκοπιά της κεκτημένης -βάσει της πρώτης ανακάλυψης- μεθοδολογίας της πολιτικής οικονομίας της κεφαλαιοκρατίας - του πλέον αναπτυγμένου συστατικού στοιχείου) επέτρεψε στον Β.Α. Βαζιούλιν, πρώτον: να ανακαλύψει τις νομοτέλειες και αντιφάσεις (αναγκαίες πλάνες κ.τ.λ.) του γίνεσθαι της επιστημονικής έρευνας, δηλ. της κίνησης της νόησης από την επιφάνεια προς την ουσία του αντικειμένου, και δεύτερον: να επικεντρώσει τις ερευνητικές του προσπάθειες στην κατεύθυνση της ανάπτυξης του μαρξισμού με τις περισσότερες προοπτικές.

Η δεύτερη μεγάλη ανακάλυψη του Βαζιούλιν, αφορά την ανάδειξη του “μηχανι-

σμού” ανάπτυξης του γίνεσθαι της επιστημονικής νόησης εντός συγκεκριμένων γνωστικών διαδικασιών, γεγονός που του επιτρέπει να αποκαλύψει τη νομοτελή διάρθρωση αλληλουχίας πλανών εντός της διαδικασίας ανάπτυξης της επιστημονικής γνώσης. Η ανακάλυψη αυτή αποτυπώνεται σε κύκλο άρθρων και στη μονογραφία του: «*Το γίνεσθαι της μεθόδου επιστημονικής έρευνας του Κ. Μαρξ. Λογική πτυχή*» (Μόσχα, 1975). Η ίδια η επιλογή της ανάδειξης των συνδεόμενων με την αντιφατικότητα της νόησης πλανών στο έργο όχι οποιουδήποτε ερευνητή, αλλά του Μαρξ, ήταν μια πρόκληση. Σε μια κοινωνία και σε μια συγκυρία, όπου -βάσει της κυρίαρχης δογματικής αντίληψης περί μαρξισμού στην τότε Ε.Σ.Σ.Δ.- κάθε αναφορά σε αντιφατικότητα των κλασικών εκλαμβανόταν ως ιεροσυλία, η επιλογή αυτή είναι ενδεικτική της ακλόνητης προσήλωσης του Βαζιούλιν στη λογική και στην αναγκαιότητα της έρευνας, αφήφώντας τους κινδύνους για τον ίδιο.

Οι προαναφερθείσες ανακαλύψεις είναι εσωτερικά συνδεδεμένες με την προσέγγιση της *επιστημονικής νόησης ως νομοτελούς φυσικο-ιστορικής διαδικασίας*.

Προς την τρίτη μεγάλη ανακάλυψη

Σε συνδυασμό με την περαιτέρω θεμελίωση του καθολικού χαρακτήρα της κερτημένης μεθοδολογίας, ο Βαζιούλιν διερευνά επιστημολογικά τους όρους εφαρμοσιμότητας και χρήσης της σε διάφορα γνωστικά πεδία (στη γεωλογία, στη βιολογία, στην αστροφυσική, στη φυσική και στη χημεία).

Ταυτοχρόνως, επιδίδεται σε *εντατική αναζήτηση του επόμενου γνωστικού αντικειμένου, η διερεύνηση και ανάπτυξη του οποίου με τη νέα μεθοδολογία θα μπορούσε να οδηγήσει στη θεμελιώδη ανάπτυξη του μαρξισμού εν συνόλω*, σε συνδυασμό με τον κριτικό και μεθοδολογικό αναστοχασμό της κερτημένης ιστορικής εμπειρίας και πρακτικής της σοσιαλιστικής οικοδόμησης, καθώς επίσης και της αντίστοιχης «θεωρίας» αυτής της περιόδου. Κατ’ αρχάς, διακρίνει ως πρώτης προτεραιότητας πεδίο για την ανάπτυξη της κοινωνικής θεωρίας την *επιστήμη περί των σχέσεων παραγωγής του σοσιαλισμού, την πολιτική οικονομία του σοσιαλισμού*, η οποία ήδη ταλανιζόταν από τις έριδες γύρω από το δίπολο «εμπορευματικές και χρηματικές σχέσεις-σχεδιοποίηση» (βλ. και Δαφέρμος, 1990). Η νομοτελής αντιφατικότητα της γνωστικής διαδικασίας εκδηλώνεται στα πλαίσια της γνωσιακής συγκυρίας αυτής της περιόδου ως εξής: τίθεται στο επίκεντρο η θεωρητική διερεύνηση των σοσιαλιστικών σχέσεων παραγωγής υπό το πρίσμα της μεθοδολογίας του «Κεφαλαίου» του Μαρξ (Вазюлин, 1970). Κατ’ αυτό τον τρόπο, εδώ εκδηλώνεται μια απόπειρα προεκβολής της κερτημένης μεθοδολογίας στη διερεύνηση των σχέσεων παραγωγής ενός ανώριμου σταδίου του γίνεσθαι της νέας κοινωνίας. Η μετέπειτα ανάπτυξη της θεωρίας θα καταδείξει ότι η όποια θεωρητική εξήγηση των σχέσεων παραγωγής του εν λόγω σταδίου κατά τρόπο αντίστοιχο της πραγματικότητας, προϋποθέτει την κατάκτηση βαθύτερης γνώσης, θεμελιωδέστερης διάγνωσης του συνόλου της ιστορικής διαδικασίας, έναρξη της άρσης της οποίας το στάδιο αυτό συνιστά. Ωστόσο, το όλο

εγχείρημα δεν είναι άγανο. Στα πλαίσια αυτής της αναζήτησης αναδεικνύονται κατ' αρχήν νέες θέσεις-προπομποί της επικείμενης προσέγγισης, η οποία εκδηλώνεται και με τη σαφή πολεμική που αναπτύσσει ο Βαζιούλιν με τα επίσημα ιδεολογήματα της εποχής, και ιδιαίτερα με την αντίληψη περί «ανεπτυγμένου σοσιαλισμού» και περί «παλλαϊκού κράτους». Μια πολεμική που μεταξύ άλλων είχε ως αποτέλεσμα την άνωθεν παύση της λειτουργίας του ομίλου που είχε συγκροτηθεί με επικεφαλής τον ίδιο στην Οικονομική Σχολή του Πανεπιστημίου Λομονόσοφ.

Από τη δεκαετία του 1970 τα μαθήματα και κυρίως οι πανεπιστημιακές παραδόσεις-διαλέξεις του στη Φιλοσοφική Σχολή, με θέμα την ιστορία της μαρξιστικής φιλοσοφίας, γίνονται πόλος έλξης, όχι μόνο για τους φοιτητές του και την πανεπιστημιακή κοινότητα, αλλά και για ένα κοινό εκτός της πανεπιστημιακής κοινότητας. Η φήμη του «αντιφρονούντος» που διαδίδεται άνωθεν, κάθε άλλο παρά μειώνει το ενδιαφέρον ορισμένου κοινού για τη σκέψη του καινοτόμου και ανυπότακτου «αιρετικού» μαρξιστή. Το μεγάλο αμφιθέατρο όπου διδάσκει είναι γεμάτο πολύ πριν αρχίσει η παράδοση, με πολλούς όρθιους στα σκαλοπάτια και στο διάδρομο. Είναι αδύνατο να αποχωρήσει μετά τη λήξη των παραδόσεων: πάντα πολιορκείται από ομάδες νέων με τα φλέγοντα ερωτήματά τους και τους προβληματισμούς, που ο ίδιος τροφοδοτεί. Η πορεία από το πανεπιστήμιο στο σπίτι του, χαρακτηριζόταν από εμάς τους μαθητές του ως ιδιότυπη περιπατητική σχολή, μιας και κρατούσε συχνά ώρες πολλές, παρά το κρύο του χειμώνα

της Μόσχας, που παραμεριζόταν από τη φλόγα των έντονων επιστημονικών, φιλοσοφικών και πολιτικών συζητήσεων.

Η περαιτέρω έρευνα τον οδηγεί στη συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι «το επόμενο αντικείμενο, κατά τη διερεύνηση του οποίου θα ήταν εφικτή η εμβάθυνση και η συνολική ανάπτυξη του μαρξισμού (συμπεριλαμβανομένης και της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας και της διαλεκτικής υλιστικής μεθόδου) ήταν η μελέτη της ιστορίας της ανθρωπότητας, η οποία από τον καιρό των Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς (ακόμα και του Β. Ι. Λένιν) έχει αλλάξει ουσιαστικά» (Βαζιούλιν, 2008, 25).

Η αναγκαιότητα διερεύνησης της κοινωνίας ως οργανικού όλου, έχει αρχίσει να συνειδητοποιείται σε ποικίλους βαθμούς από διάφορους ερευνητές τα τελευταία χρόνια. Στην ΕΣΣΔ υπήρξαν πολλές απόπειρες συστηματοποίησης των κατηγοριών του ιστορικού υλισμού, βάσει ποικίλων ερμηνειών-σχημάτων της μεθόδου της ανάβασης από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο. Σε αυτά τα σχήματα επιτείνεται η απόσπαση από την πραγματικότητα, δεδομένου ότι η αντίθεση μεταξύ αισθητηριακού και νοητικού που χαρακτηρίζει τη διάνοια οδηγείται μέχρι εσχάτων. Ο Γ. Λούκατς προσπάθησε ανεπιτυχώς να ανταποκριθεί σε αυτή την ανάγκη στο ανολοκλήρωτο μεγαλεπήβολο έργο του «Οντολογία του κοινωνικού είναι». Η ίδια η δομή του συστηματικού σχεδίου αυτού του έργου (εργασία – αναπαραγωγή – ιδεατό και ιδεολογία – αλλοτρίωση) είναι δηλωτική των μεθοδολογικών περιορισμών του.

Η τρίτη μεγάλη ανακάλυψη του Βαζιούλιν: Η Λογική της Ιστορίας

Ο Βαζιούλιν, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, είναι ο μόνος ερευνητής που συνειδητοποιεί αυτή την αναγκαιότητα σε καθολική μορφή ως ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο εκπονεί συστηματικά σε θεωρητική και μεθοδολογική βάση. Έτσι καταλήγει στην τρίτη μεγάλη ανακάλυψή του: τη *Λογική της Ιστορίας*.

Η δημιουργική ανάπτυξη της μεθόδου επιστημονικής έρευνας του επέτρεψε την αποκάλυψη της εσωτερικής συστηματικής αμοιβαίας συνάφειας των νόμων και των κατηγοριών της κοινωνικής θεωρίας, που αντανακλά τη δομή της ανεπτυγμένης κοινωνίας και την εκπόνηση της θεωρητικής περιοδολόγησης της ιστορίας της ανθρωπότητας (βάσει των νομοτελειών της «ανάβασής» της από τις προϋποθέσεις στην πρωταρχική εμφάνιση και από αυτήν στη διαμόρφωση και στην ωριμότητα της κοινωνίας) υπό το πρίσμα της δυναμικής αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικού και κοινωνικού.

Η τρίτη θεμελιώδης συνθετική ανακάλυψή του Βαζιούλιν επιτυγχάνεται με την αποκάλυψη της *εσωτερικής συστηματικής αλληλοσύνδεσης των νόμων και των κατηγοριών της κοινωνικής θεωρίας, που απεικονίζει την δομή της ανεπτυγμένης κοινωνίας*, και με την ανάδειξη της *θεωρητικής περιοδολόγησης της ιστορίας της ανθρωπότητας* (των νομοτελειών της αρχής, της πρωταρχικής εμφάνισης, της διαμόρφωσης και της ωριμότητάς της, του κομμουνισμού) υπό το πρίσμα της αλληλεπίδρασης φυσικών και κοινωνικών παραγόντων, αίροντας διαλεκτικά την υλιστική

αντίληψη της ιστορίας και την ταξική προσέγγιση.

Η εννοιολογική σύλληψη της Λογικής της Ιστορίας διανοίγει νέες δυνατότητες βαθύτερης, περισσότερο τεκμηριωμένης και αξιόπιστης, διάγνωσης και πρόγνωσης των νομοτελειών της ανάπτυξης της κοινωνίας σε σύγκριση με αυτές που παρείχε η προμαρξική φιλοσοφία, ο κλασικός μαρξισμός και οι ποικίλες διαδεδομένες σύγχρονες προσεγγίσεις. Ταυτοχρόνως, δρομολογεί την περαιτέρω διαλεκτική ανάπτυξη της κοινωνικής φιλοσοφίας μέσω της «άρσης» του ιστορικού υλισμού (καθώς και του αντίποδά του, της ιδεαλιστικής ερμηνείας της ιστορίας) της κατά κοινωνικοοικονομικούς σχηματισμούς προσέγγισης και της «τριαδικής» περιοδολόγησης που προαναφέραμε.

Εδώ γίνεται λόγος περί διαλεκτικής θεωρητικής άρσης και όχι περί απόρριψης του ιστορικού υλισμού και του μαρξισμού. Στην επιστήμη, ποτέ δεν απορρίπτεται ορισμένου επιπέδου κεκτημένη γνώση, όταν κάνει την εμφάνισή της μια νέα ευρύτερη και βαθύτερη σύνθεση. Φέρ' ειπείν, όταν στις αρχές του 20ού αι. στις φυσικές επιστήμες εμφανίσθηκε η θεωρία της σχετικότητας και η κβαντική μηχανική, η νέα σύνθεση της επιστήμης δεν οδήγησε σε συλλήβδην απόρριψη της κλασικής νευτώνειας φυσικής, αλλά σε διακρίβωση και οριοθέτηση του πεδίου ισχύος και εφαρμοσιμότητάς της στα πλαίσια αυτής της νέας σύνθεσης.

Η δυνατότητα άρσης της αντίθεσης ιδεαλισμού και υλισμού, που ανέκυψε ως

υπόθεση στο μεθοδολογικό επίπεδο κατά την πρώτη ανακάλυψη, γίνεται με την τρίτη ανακάλυψη του Βαζιούλιν «θεωρητική πραγματικότητα», αποδεδειγμένη θεωρία, δεδομένου ότι εδώ πλέον η κεκτημένη κατανόηση της λογικής της ιστορίας, και, βάσει αυτής, η προτρέχουσα σύλληψη του μέλλοντος της κοινωνίας, συγκεκριμενοποιεί τον νομοτελή «μηχανισμό» της υπέρβασης της ιστορικής γενεσιουργού αντίθεσης αυτού του διαζευκτικού κοσμοθεωρητικού δίπολου: της αντίθεσης μεταξύ φυσικής και πνευματικής εργασίας.

Στο εγχείρημα του Β. Α. Βαζιούλιν συλλαμβάνεται και αναδεικνύεται θετικά η λογική της νομοτελούς ιστορικής ανάπτυξης της κοινωνίας, η λογική της νομοτελούς (όχι ουτοπικής) δυνατότητας και αναγκαιότητας μετάβασης της ανθρωπότητας σε άλλου τύπου ανάπτυξη. Η ώριμη αταξική κοινωνία, η χειραφετημένη από την εκμετάλλευση και ενοποιημένη σε παγκόσμια κλίμακα ανθρωπότητα, δεν είναι ένα ακόμα εγκεφαλικό σχέδιασμα μιας ουτοπίας του «εισέτι μη όντος», αλλά μια θεωρητική γενίκευση, που εδράζεται στην κριτική διερεύνηση της ιστορικής εμπειρίας δημιουργίας σοσιαλισμού. Η αταξική κοινωνία εξετάζεται εδώ ως η αυθεντικά ανθρώπινη ιστορία έναντι της προϊστορίας της ανθρωπότητας, στα πλαίσια μιας πρωτότυπης (όχι εμπειρικής-περιγραφικής ούτε και σχηματικής) θεωρητικής περιοδολόγησης της ιστορίας.

Η εκδοθείσα εκδοχή της «Λογικής της Ιστορίας» εκφράζει εν μέρει τα αποτελέσματα της μελέτης του ερευνητή επί της ιστορίας της ανθρωπότητας.

Κατά τον συγγραφέα, το βιβλίο αυτό «ήταν μια προσπάθεια παρουσίασης της σύγχρονης ιστορικής μορφής του μαρξισμού, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ουσιώδεις αλλαγές που επήλθαν στην ιστορία της κοινωνίας μετά τον Κ. Μαρξ. Έλαβα υπ' όψιν και τους ιστορικούς περιορισμούς της μαρξικής διερεύνησης της διαλεκτικής υλιστικής μεθόδου που είχα αποκαλύψει (φέρ' ειπείν, το γεγονός ότι η υλιστική αντίληψη της ιστορίας του Κ. Μαρξ αποτελούσε κατ' εξοχήν γενίκευση των αποτελεσμάτων που προέρχονταν από την πορεία κατά την οποία η περί της κοινωνίας γνώση κινούνταν από την επιφάνεια προς την ουσία, ενώ η πορεία της περί της κοινωνίας γνωστικής διαδικασίας από την ουσία προς το φαινόμενο και την πραγματικότητα δεν κατέστη δεσπόζουσα στην αντίληψη της διάρθρωσης της κοινωνίας που υπάρχει στα έργα των θεμελιωτών του μαρξισμού). Έλαβα επίσης υπ' όψιν τις ιδιαιτερότητες της ιστορικής μορφής με την οποία υφίσταται ο μαρξισμός στα έργα των κλασικών. Το έργο αυτό δεν έχει ολοκληρωθεί. Επιπλέον, δεν έχουν δημοσιευθεί πλήρως ακόμα και τα αποτελέσματα στα οποία έχω ήδη καταλήξει» (Βαζιούλιν, 2008, 25).

Στη Λογική της Ιστορίας αποδεικνύεται ότι η ιστορία δεν είναι αποκλειστικό πεδίο δράσης του τυχαίου και της βουλητικής αυθαιρεσίας. Το παρελθόν, το παρόν και οι προοπτικές ανάπτυξης της ανθρωπότητας συγκροτούν μian ενιαία νομοτελή (αλλά όχι τελεολογική) διαδικασία. Οι νόμοι που διέπουν την κοινωνική ανάπτυξη δεν είναι στατικοί και αμετάβλητοι. Η νομοτέλεια της ιστορίας ανακλύπτει, δια-

μορφώνεται και ωριμάζει μέσα στο γίγνεσθαι της κοινωνικής ολότητας και εκδηλώνεται ιδιότυπα στις εκάστοτε εποχές, αίροντας βαθμηδόν την απροσδιοριστία της. Οι άνθρωποι μπορούν να επιταχύνουν είτε να επιβραδύνουν αυτή την νομοτελή ανάπτυξη, αλλά δεν μπορούν να την καταργήσουν ή να την αγνοήσουν. Οι κοινωνική νομοτέλεια έχει το χαρακτήρα τάσης, δεδομένου ότι συγκροτείται από τη διαπλοκή πληθώρας αντιφατικών μεταξύ τους τυχαιοτήτων, οι οποίες σε κάθε συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία προβάλλουν ως αντικειμενικά οροθετημένο φάσμα δυνατοτήτων, ως πλήθος εναλλακτικών λύσεων. Η νομοτέλεια προωθείται ως δεσπόζουσα τάση μέσα από το εν λόγω φάσμα δυνατοτήτων, ως φυσικοϊστορική διαδικασία που πραγματώνεται από τη δραστηριότητα (ακριβέστερα: από τη συνισταμένη των δραστηριοτήτων) των ανθρώπων ως υποκειμένων.

Προεκτείνοντας μια σκέψη του Ένγκελς, μπορούμε όντως να πούμε ότι *μετά το «Κεφάλαιο» του Μαρξ, δεν έχει υπάρξει ούτε ένα τέτοιου τύπου εγχείρημα συνεκτικής-συνθετικής ανάπτυξης μιας επιστήμης βάσει της δικής της εσωτερικής συνάφειας*. Ο αναγνώστης που θα μπει στον πειρασμό της δημιουργικής μελέτης θα διαπιστώσει τη δεξιοτεχνία της διαλεκτικής διάθρωσης και κλιμάκωσης της όλης έρευνας, την ακρίβεια και τον δυναμισμό με τον οποίο εκτυλίσσεται το υλικό της έρευνας.

Είναι σκόπιμο επίσης να αναδειχθεί μια πτυχή της λογικής, που για πρώτη φορά στην ιστορία της επιστήμης εκπονείται σ'

αυτό το έργο: η λογική της διερεύνησης και της νοητικής ανασύστασης της ιστορίας του συγκεκριμένου οργανικού όλου, η μεθοδολογία της θεωρητικής περιοδολόγησης του γίγνεσθαι και της ανάπτυξης του (σε αντιστοιχία με τη μεταβαλλόμενη, αναπτυσσόμενη βάση της περιοδολόγησης).

Όπως το «Κεφάλαιο» του Μαρξ έχει τον υπότιτλο «Κριτική της πολιτικής οικονομίας», έτσι και η «Λογική της Ιστορίας» εκτός από το «Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας», θα μπορούσε να έχει και τον υπότιτλο «Κριτική της μεταφυσικής (αντιδιαλεκτικής) κοινωνικής θεωρίας, κοινωνικής φιλοσοφίας, φιλοσοφίας της ιστορίας κ.ο.κ.». Ο υπότιτλος αυτός θα ήταν καθ' όλα νόμιμος, εφ' όσον η θετική διατύπωση της θεωρίας και της μεθοδολογίας της ιστορίας ως ολότητας συνιστά την πραγματική υπέρβαση, την εναλλακτική –έναντι των προγενέστερων αντιλήψεων– φιλοσοφική σύνθεση.

Η Λογική της Ιστορίας ήταν ουσιαστικά έτοιμη από το 1973. Ωστόσο, εξελήφθη από τους ιθύνοντες ως ανεπίτρεπτη πρόκληση έναντι της επίσημης ιδεολογίας και απερρίφθη η έκδοσή της. Ή ίδια η θεμελιώδης προβληματική του ερευνητικού σκοπού –της διαλεκτικής άρσης του μαρξισμού μέσω της άρσης του ιστορικού υλισμού– ξεπερνούσε τα όρια κάθε πιθανής ανοχής της επίσημης ιδεολογίας. Επιπλέον, κατηγορήθηκε ευθέως από ορισμένους θεματοφύλακες τότε της «κομματικής ορθοδοξίας» για «υποτίμηση της ταξικής προσέγγισης»... Μπόρεσε να εκδοθεί –μάλλον εκ παραδρομής, λόγω της συγκυρίας– το 1988.

Μετά την επικράτηση της αστικής αντεπανάστασης και της κεφαλαιο- κρατικής παλινόρθωσης

Ο Βαζιούλιν, από το 1991, μετά την άνωθεν διάλυση του τμήματος Ιστορίας της Μαρξιστικής Φιλοσοφίας και την ένταξή του στο τμήμα Ηθικής Φιλοσοφίας, όποτε ο ίδιος ο μαρξισμός τίθεται επισήμως υπό διωγμό, στρέφεται και στην προβληματική της ιστορικότητας της ηθικής μορφής του κοινωνικού συνειδένα, της ηθικής διάστασης της προσωπικότητας και της αξιοπρέπειας.

Παρά τις δοκιμασίες στις οποίες είχε υποβληθεί κατά το παρελθόν, δεν έχασε τη νηφάλια θεώρηση της ουσίας της νέας συγκυρίας της αστικής αντεπανάστασης. Με παρρησία παρουσιάζεται, στο Συνταγματικό Δικαστήριο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, ως μάρτυρας και ως σύμβουλος επιστημονικός στη δίκη που διεξήχθη βάσει της προσφυγής εναντίον του προεδρικού διατάγματος του Μπ. Γέλτσιν περί απαγόρευσης της δραστηριότητας του Κ.Κ.Σ.Ε. και του Κ.Κ. Της Ρωσικής Σοβιετικής Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας. Ενός διατάγματος που επιχειρούσε και εν πολλοίς, κατ' αρχήν πέτυχε, τη μετατροπή της σχέσης με το μαρξισμό σε ιδιώνυμο αδίκημα. Παράλληλα αναπτύσσει την επιστημολογική και μεθοδολογική προσέγγιση του πλέγματος των Ιατρικών και Βιολογικών επιστημών. Στηλιτεύει τον καιροσκοπισμό και τη θεωρητική ανεπάρκεια της αριστεράς της τέως ΕΣΣΔ και τον εκλεκτικισμό που χαρακτηρίζει τα ιδεολογήματά της. Ωστόσο, στο επίκεντρο των ερευνητικών του αναζητήσεων βρίσκεται η ανάγκη διεύρυνσης και

εμβάθυνσης της κοινωνικής θεωρίας στα πλαίσια της προοπτικής της θεμελίωσης των επικείμενων νικηφόρων «ύστερων σοσιαλιστικών επαναστάσεων».

Είναι γνωστή από την εποχή του «Κεφαλαίου» του Μαρξ η τακτική της «συνωμοσίας της σιωπής» εκ μέρους των ιθυνόντων των ακαδημαϊκών κύκλων... Είναι μια τακτική αρκούντως ασφαλής για αυτούς τους κύκλους, μιας και συνδυάζει την «ήπιων τόνων» υπονόμηση των ιδεών που θεωρούνται επικίνδυνες για τη νιρβάνα των εκάστοτε κυρίαρχων «υποδειγμάτων» επιστήμης, με τη συστηματική αποφυγή δημόσιας –και ενδεχομένως καταστροφικής για αυτούς– αναμέτρησης με αυτές τις ιδέες, με τη διατήρηση των εν λόγω «υποδειγμάτων» στο απυρόβλητο...

Εάν και αυτή η τακτική δεν αποδίδει, υπάρχει και η σχολαστική σχετικοποίηση, οι λαθροχειρίες με εκλεκτικά αποσπασμένες απ' τα συγκεκριμένα τους θέσεις, και οι επιφανειακές ταξινομικές κατηγοριοποιήσεις σε «μία απ' τα ίδια» κατά το δοκούν, σε επίπεδο εξαρτημένων αντανάκλαστικών (φέρ' ειπείν: αναφέρεται σε κάποιες νομοτέλειες; Άρα είναι οπαδός του μηχανιστικού ντετερμινισμού. Δεν απορρίπτει συλλήβδην την εμπειρία της ΕΣΣΔ; Είναι σταλινικός, μπρεζνιεφικός, φορέας του «σοβιετικού μαρξισμού». Αναφέρεται στην περιπλοκότητα και τη διάρκεια της παγκόσμιας επαναστατικής διαδικασίας; Είναι τροτσικιστής. Αναφέρεται στην παραγωγή και στην εργασία; Είναι οπαδός του οικονομικού-τεχνοκρατικού

σμού; Είναι θιασώτης του «σοσιαλισμού της αγοράς» κ.ο.κ.).

Η γνωσιακή συγκυρία που ανέκυψε μετά τις τρεις βασικές ανακαλύψεις του Βαζιούλιν, προβάλλει ως φάσμα θεμελιωδώς νέων δυνατοτήτων επανανοηματοδότησης των πρακτικών και θεωρητικών προβλημάτων που τίθενται ενώπιον της ανθρωπότητας. Αυτό το φάσμα δυνατοτήτων προσφέρεται για τη χάραξη στρατηγικής και τακτικής, ως νέο δυναμικό πλαίσιο για επαναπροσανατολισμό και ιεράρχηση σειράς ερευνητικών προγραμμάτων.

Αντί επιλόγου

Η ακατάβλητη εργατικότητα του, αλλά και η εσωτερίκευση των εντάσεων που βιώνει σε όλη την ερευνητική, διδακτική και πολιτική του διαδρομή, υπονομεύουν την υγεία του. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990-2000, κλιμακώνεται η απώλεια όρασης. Το 2003 χάνει την αγαπημένη του σύντροφο, συναγωνίστρια και μάννα του γιου του Μιχαήλ, Σοφία Ντμίτριεβνα Κλεβτσόβα, καθηγήτρια περσικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Διεθνών Σχέσεων της Μόσχας, την οποία κατάφερε με εξαιρετική φροντίδα να κρατήσει στη ζωή, παρά την υπερδεκαετή δοκιμασία της από καρκίνο. Μετά από ένα δεύτερο εγκεφαλικό επεισόδιο, κατέληξε στις άθλιες συνθήκες ενός διαδρόμου του 51ου νοσοκομείου της Μόσχας.

Οι επιστημονικές ανακαλύψεις του Β.Α. Βαζιούλιν δημιούργησαν τη δυνατότητα συγκρότησης πιο θεμελιωμένης,

αξιόπιστης γνώσης και πρόβλεψης των νομοτελειών ανάπτυξης της επιστήμης, απ' ό,τι στον κλασικό μαρξισμό. Συγχρόνως άνοιξαν το δρόμο για την επικείμενη *διαλεκτική ανάπτυξη του μαρξισμού μέσω της υπέρβασης - «άρσης» του ιστορικού υλισμού και της προσέγγισης της ιστορίας μέσω σταδίων (σχηματισμών).*

Η Λογική της Ιστορίας του Β.Α. Βαζιούλιν είναι το μεγαλύτερο και το πλέον συγκροτημένο θεωρητικά και μεθοδολογικά εγχείρημα συνθετικής υπέρβασης - διαλεκτικής «άρσης» του επιστημονικού κεκτημένου της φιλοσοφίας και της κοινωνικής θεωρίας, μετά το «Κεφάλαιο» του Κ. Μαρξ. Μέσω αυτής, δρομολογείται άλλου, ανώτερου τύπου προσδιορισμός της νομοτελούς προοπτικής επαναστατικής ενοποίησης της ανθρωπότητας, της αναγκαιότητας για την επιβίωση και ανάπτυξη της ανθρωπότητας κομμουνιστικής κοινωνίας.

Ο στρατηγικός σκοπός του επαναστατικού κινήματος, δεν τίθεται πλέον με όρους κατ' εξοχήν άρνησης του παρόντος (του καπιταλισμού), ούτε και ως αφηρημένο ανθρωπιστικό "όραμα"-ηθική επιταγή, αλλά κατ' εξοχήν θετικά, ως αποτέλεσμα της κριτικής διερεύνησης της παγκόσμιας ιστορίας και της αντιφατικότητας των κοινωνιών του πρώιμου σοσιαλισμού, με τον εντοπισμό, τη συγκεκριμενοποίηση και την ανάδειξη της πραγματικής νομοτελούς πορείας της ανθρωπότητας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ήδη λειτουργεί σε διεθνές επίπεδο ως θεωρητική και μεθοδολογική βάση ευρύτατου φάσματος ερευνητικών προγραμμάτων. Δεν είναι τυχαία και η απήχηση των έργων του (που έχουν εκδο-

θεί στην ελληνική, στη γερμανική, στην πορτογαλική, στην κινεζική, στην τσεχική, στην κορεατική, στην αραβική και σε άλλες γλώσσες) αλλά και η πληθώρα βιβλιογραφικών αναφορών. Δεν είναι τυχαία η απήχηση αυτού του έργου στην επαναστατική νεολαία.

Η προγνωστική και ευρετική ισχύς της θεωρίας και μεθοδολογίας του Β.Α. Βαζιούλιν έχει επανειλημμένως δοκιμασθεί ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Η θεωρητική προσέγγιση της Λογικής της Ιστορίας επανανοηματοδότησε σε νέα βάση και έθεσε νέα θεμελιώδη ζητήματα της κοινωνικής ανάπτυξης: των όρων, των ορίων, των αντιφάσεων και των υποκειμένων των «πρώιμων» και των «ύστερων» σοσιαλιστικών επαναστάσεων, της αντίφασης εκτατικής και εντατικής ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, της αντίφασης τυπικής και πραγματικής κοινωνικοποίησης της παραγωγής, του ζητήματος των αιτιών επικράτησης της κεφαλαιοκρατικής αντεπανάστασης και παλινόρθωσης, (σε αντιδιαστολή με την επικρατούσα αναγωγή αυτών των αιτιών μόνο σε υποκειμενικούς παράγοντες), της ιδιοτυπίας του *τελευταίου στάδιου του ιμπεριαλισμού της παγκοσμιοποιημένης κεφαλαιοκρατίας, των προοπτικών της ανθρωπότητας, της σχέσης θεωρίας και πράξης, στρατηγικής και τακτικής κ.λ.π.* Η προσέγγιση αυτή δίνει το κλειδί για την κατανόηση των αντικειμενικών αιτιών της ήττας των πρώιμων σοσιαλιστικών επαναστάσεων, της δραματικής ιστορίας του 20ου αι. και των αρχών του 21ου, αλλά και μιας σειράς νέων κοινωνικών φαινομένων, ανοίγοντας ολόκληρο φάσμα

ερευνητικών κατευθύνσεων-προγραμμάτων.

Η θεωρία του Β.Α. Βαζιούλιν εμφανίστηκε σε μια ορισμένη ιστορική και γνωσιακή συγκυρία ως «επιστημονική προσπάθεια επαναστατικοποίησης της επιστήμης» και θεωρητικής εξέτασης των βαθύτερων αναγκών της ανθρωπότητας. Η σύγχρονη εποχή υπαγορεύει την αναγκαιότητα περαιτέρω και -κατά τα φαινόμενα- θεμελιωδέστερης αποκάλυψης του γνωσεολογικού και ευρετικού δυναμικού αυτής της θεωρίας.

Είναι σαφές ότι ο Β. Α. Βαζιούλιν με το έργο του δεν συγκαταλέγεται στη διαδεδομένη εκδοχή της κομφορμιστικής ακαδημαϊκής, της «καθηγητικής» (κατά Μαρξ) διανόησης. Δεν είναι θεατής του κοινωνικού γίγνεσθαι. Το ερευνητικό και παιδαγωγικό του έργο ήταν εσωτερικά συνυφασμένο με τη μαχητική στάση ζωής του και έχει υποστεί πολλαπλά τις επιπτώσεις αυτής της στάσης. Ποτέ δεν δελεάστηκε από υποσχέσεις και δεν ενέδωσε σε άνωθεν πιέσεις και επιρροές του συρμού. Παρέμεινε υπόδειγμα συνέπειας λόγων και έργων. Η επαναστατική του συνέπεια, η αξιοπρέπεια και το θάρρος του, όποτε χρειάστηκε να συγκρουστεί με κατεστημένα, η δραστηριότητα προς όφελος της κοινωνίας, ο αγώνας για την ανάπτυξη της ανθρωπότητας, η προσήλωση σε ένα σκοπό, η εργασία με αυταπάρνηση για τη βέλτιστη πραγματοποίηση των στόχων που απορρέουν από αυτήν την στάση ζωής, η οξεία και βαθιά κατανόηση των προβλημάτων από τη σκοπιά της προοπτικής της ενοποιημένης ανθρω-

πότητας, η διάθεση να βοηθήσει με οποιονδήποτε τρόπο στην ανάπτυξη και αυτοεκδίπλωση του δημιουργικού δυναμικού των ανθρώπων, του διεθνούς επαναστατικού κινήματος, αποτέλεσαν βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του Β.Α. Βαζιούλιν, που εκδηλώνονταν στις σχέσεις του με τους ανθρώπους που απευθύνονταν σε αυτόν απ' όλο τον κόσμο και εκφράζονταν ιδιαίτερα στη φιλοσοφική επικοινωνία του με τους μαθητές του απ' όλες τις ηπείρους.

Ο Βαζιούλιν με το παράδειγμά του έδειξε πόσο δύσκολο και όμορφο είναι να είσαι επαναστάτης στην επιστήμη σε συνθήκες αντεπανάστασης, αντεπίθεσης του ανορθολογισμού και υπονόμευσής της εκ μέρους διαφόρων δυνάμεων, ομάδων και αντιλήψεων, συνειδητοποιώντας τη ζωτική σημασία της ανάγκης ανάπτυξης της κοινωνικής θεωρίας και κόντρα στο ρεύμα (επί «υπαρκτού σοσιαλισμού», - με το στίγμα του «αντιφρονούντος», - αλλά και με αταλάντευτη επαναστατική συνέπεια στις δύο δεκαετίες της αποκάλυπτης κεφαλαιοκρατικής αντεπανάστασης, στην εποχή της «μεταμοντέρνας» βαρβαρότητας) σκόπιμα αφιερώνοντας τις προσπάθειές του σ' αυτή την κατεύθυνση, θυσιάζοντας την ίδια την υγεία του.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πρωτότυπες και άοκνες έρευνές του τις τελευταίες δύο δεκαετίες, στην κατεύθυνση μιας θεμελιώδους μεθοδολογικής σύνθεσης του πλέγματος των βιο-ιατρικών επιστημών, στα πλαίσια της συνθετικής θεωρίας του.

Χαρακτηριστικό του ιστορικού στίγμα-

τος που αφήνουν στον πολιτισμό οι μεγαλοφυείς επιστήμονες, είναι και η δημιουργία σχολών σκέψης. Ο Βίκτωρ Αλεξέγιεβιτς Βαζιούλιν υπήρξε ο εμπνευστής και ο επιστημονικός καθοδηγητής της διεθνούς σχολής «Λογική της Ιστορίας» που ιδρύθηκε από τις αρχές της δεκαετίας του 1990-2000, κυρίως ως ερευνητική ομάδα, που πλαισιώνεται από ερευνητές, προερχόμενους από πολλές χώρες του κόσμου. Τα μέλη αυτής της διευρυνόμενης συλλογικότητας, δραστηριοποιούνται βάσει κατά το μάλλον ή ήττον ενιαίας θεωρητικής και μεθοδολογικής αφετηρίας, σε ευρύ φάσμα ερευνητικών πεδίων, πραγματώνοντας και αναπτύσσοντας τον καθολικό-διεπιστημονικό χαρακτήρα και τη διεθνιστική απεύθυνση αυτού του νέου ρεύματος.

Το όνομά του και το έργο του θα εμπνέουν δια μέσου των αιώνων, γενεές μαχητών του θεωρητικού και πρακτικού αγώνα για την ενοποίηση της ανθρωπότητας.

Βιβλιογραφία

- Вазюлин, В.А. (1970). *Μεθοδολογическая роль проблемы исторического и логического в конкретных науках*. [Ο μεθοδολογικός ρόλος του προβλήματος του ιστορικού και του λογικού στις συγκεκριμένες επιστήμες]. Στο: *Μεθοδολογические проблемы современной науки*. М.: Изд-во МГУ, 1970. σ. 100-120. <http://www.ilhs.tuc.gr/ru/stat6.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (1975). *Stanivljenije metoda nauchnogo isledovanija K. Marksa* (Το γίνεσθαι της μεθόδου επιστημονικής έρευνας του Κ. Μαρξ). Moskva: M.S.U, και: <http://www.ilhs.tuc.gr/ru/STANA>

- VLENIEoglav.htm** (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (1987). Το Σύστημα της Λογικής του Χέγκελ και το Σύστημα Λογικής στο «Κεφάλαιο» του Μαρξ. *Επιστημονική Σκέψη*, Νο 36, 75-82 και: <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/LogikiHegel.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (1988). *Η Διαλεκτική του Ιστορικού Προτσές και η Μεθοδολογία της Έρευνάς του* (μτφρ. Γ. Κυριακάτος). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή και: <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Dialektiki.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (1992). *Μόνο επιστημονικά αναδεικνύεται η αναγκαιότητα του κομμουνισμού (συνέντευξη)*. <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Vazioulinsineteuxi.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (1992). Η Ανάβαση από το Αφηρημένο στο Συγκεκριμένο. *Νέα Προοπτική*, Νο 85-86, 5/12/1992 και: <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Anavasi.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (1994). Το Πρόβλημα της Αντίφασης στο «Κεφάλαιο» του Μαρξ. *Ουτοπία*, Νο 12, 17-28 και <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Provlimaantifasis.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (1994). Για τη Ρωσία και τον κομμουνισμό σήμερα. *Αριστερή ανασύνταξη*, τ. 4-5, 1994, σ. 45-69. <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Sineteuxi.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (2004). *Η Λογική της Ιστορίας. Ζητήματα Θεωρίας και Μεθοδολογίας* (μτφρ., υπομνηματισμός, σχόλια Δ. Πατέλης). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/li.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (2006). Η Λογική της Ιστορίας της Αλληλεπίδρασης Ηθικής και Πολιτικής. Εισήγηση στο 1ο Παγκόσμιο Συνέδριο Φιλοσοφίας, Ηράκλειο, 24-28.5.2006. *Διάπλους*, Νο 14, Ιούνιος-Ιούλιος, 18-22 και http://www.ilhs.tuc.gr/gr/ithiki_politiki.htm (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Βαζιούλιν, Β. Α. (2008). Για τη Σημασία της Λογικής του «Κεφαλαίου» του Κ. Μαρξ. *Διάπλους*, Νο 26, 21-25 και http://www.ilhs.tuc.gr/gr/vav_diaplus_26.htm (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Δαφέρμος, Μ. (1990). Σχεδιασμός και αγορά: Εξέλιξη των απόψεων στην ΕΣΣΔ. *Διαλεκτική*, τ. 4, 1990, σ. 47-65. <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Sxediasmoskaiagora.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Δαφέρμος, Μ. (2002). *Η Πολιτισμική-Ιστορική Θεωρία του Βιγκότσκι*. Αθήνα: Ατραπός.
- Δαφέρμος, Μ. & Ραφίκ, Σ. (1995). Επιστήμη και Ανθρωπισμός. *Αριστερή Ανασύνταξη*, τ. 6, 75-85 και <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Epistimianthropismos.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Δαφέρμος, Μ., Παυλίδης, Π., Πατέλης, Δ. (1994). Ποια κληρονομιά απαρνούμαστε. *Ουτοπία*, Νο 13, 1994, σ. 55-67. <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Poiaklironomiaaparnoumaste.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Διεθνής σχολή: *Η Λογική της Ιστορίας*. Κείμενα. <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/index.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Hegel, G. W. F. (1991). *Η Επιστήμη της Λογικής. Από την Εγκυκλοπαίδεια των Φιλοσοφικών Επιστημών, παρ. 1-244* (μτφρ. Γ. Τζαβάρας). Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη.
- Hegel, G. W. F. (1998). *Η Επιστήμη της Λογικής. Η διδασκαλία περί της Ουσίας*. (Εισαγωγή, μτφρ., σχόλια Δ. Τζορτζόπουλος). Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη.

- Hegel, G. W. F. (2005). *Η Επιστήμη της Λογικής. Η Υποκειμενική Λογική ή Διδασκαλία περί της Έννοιας* (Εισαγωγή, μτφρ., σχόλια Δ. Τζορτζόπουλος). Αθήνα: Παπαζήση.
- Ilyenkov, E. (1960). *The Dialectics of the Abstract and the Concrete in Marx's Capital* (English translation 1982 by S. Kuzyakov). Moscow: Progress Publishers, 1982 και <http://marxists.anu.edu.au/archive/ilyenkov/works/abstract/index.htm>. (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Ilyenkov, E. (1983). *Διαλεκτική Λογική* (μτφρ. Μ. Αναστασιάδη). Αθήνα: Gutenberg.
- Lenin, V. I. (χ.χ.) *Φιλοσοφικά Τετράδια*. Άπαντα, τ.29. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Marcuse H. (1969). *An Essay on Liberation*. Boston: Beacon Press.
- Marx, K. (1978). Το *Κεφάλαιο* (τόμ. 1-3) (μτφρ. Π. Μαυρομάτης). Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Patelis, D. (1991). *Filosofsko-Metodologicheski Analiz Stanovlenija Ekonomicheskoi Nauki* (Φιλοσοφική και Μεθοδολογική Ανάλυση του Γίνεσθαι της Οικονομικής Επιστήμης). Moscow: M.G.U. και <http://www.ilhs.tuc.gr/ru/Patelis.djvu> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Πατέλης, Δ. (2004). Αντί Προλόγου: Οι Δρόμοι της Κοινωνικής Θεωρίας. Στο Β. Βαζιούλιν, *Η Λογική της Ιστορίας: Ζητήματα Θεωρίας και Μεθοδολογίας* (σσ. 9-60). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πατέλης, Δ. (2007). Διδάγματα της ιστορίας. Οκτωβριανή επανάσταση: οι αντιφάσεις του πρώιμου σοσιαλισμού και οι προοπτικές της ανθρωπότητας. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τεύχος 151, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2007, σελ. 66-78. http://www.ilhs.tuc.gr/gr/digmata_istorias.htm (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Πατέλης, Δ. (2008β). Η Κρισιακή Γνωσιακή Συγκυρία ως Φάσμα Δυνατοτήτων: Φιλοσοφική και Μεθοδολογική Προσέγγιση. Στο Δ. Σφενδόνη-Μέντζου (Επιμ.), *Φιλοσοφία των Επιστημών* (σσ. 73-82). Θεσσαλονίκη: εκδ. Α.Π.Θ., και http://www.ilhs.tuc.gr/gr/dim_krisiaki_sygyria.htm (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Ρόζενταλ, Μ. (1962). *Αρχές Διαλεκτικής Λογικής* (μτφρ. Β. Καμπίτση). Αθήνα: Γνώσεις.
- Ρόζενταλ, Μ. (χ.χ.). *Τα Προβλήματα Διαλεκτικής στο Κεφάλαιο του Μαρξ* (μτφρ. Γ. Βιστάκη). Αθήνα: Αναγνωστίδη.
- Vazjulin V. A. (1964). К Vorposu о “Mexanisms” Rasvitija Teoreticheskogo Znanija (Περί του Ζητήματος του «Μηχανισμού» Ανάπτυξης της Θεωρητικής Γνώσης). *Vestnic Moskofskovo Universiteta*, Ser. 8, No 2: 48-59 και: <http://www.ilhs.tuc.gr/ru/stat2.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Vazjulin V. A. (2002). *Logika Kapitala K. Marksa* (Η Λογική του Κεφαλαίου του Κ. Μαρξ). Μόσχα: S.G.U. και <http://www.ilhs.tuc.gr/ru/lk.htm> (ημερομηνία ανάκτησης: 6.2.2012).
- Vazjulin V. A. (2005). *Die Logik des “Kapitals” von Karl Marx* (russ. 1968, 2002). Deutsche: Auflage.
- Vazjulin V. A. (2011), *Die Logik der Geschichte*, Übersetzung aus dem Russischen von Gudrun Havemann. Herstellung und Verlag: Books on Demand GmbH. □